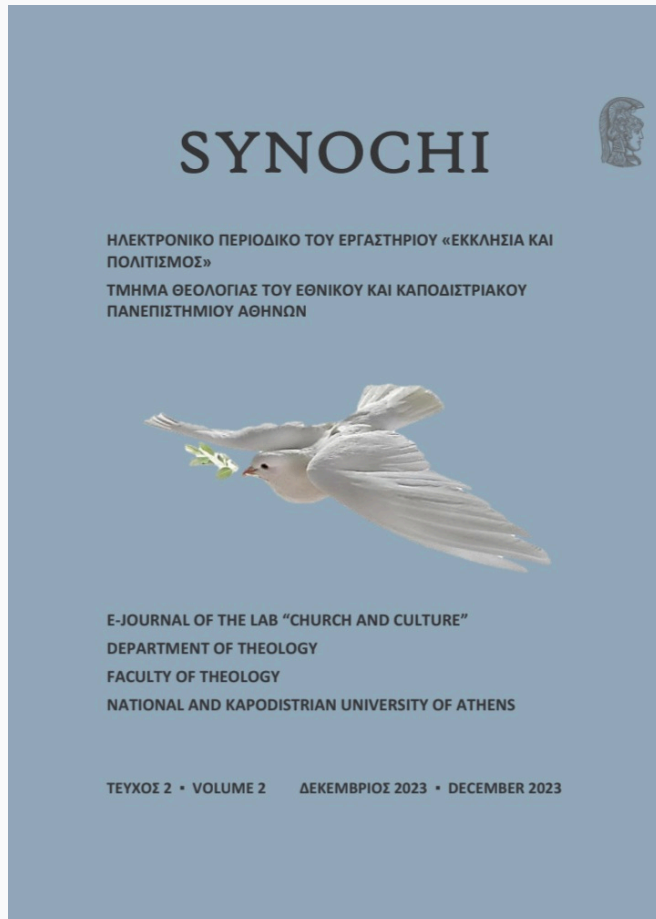

Synochi

Vol 2 (2023)

Το Ζήτημα της Αυτοκτονίας στην Παλαιά Διαθήκη

Αναστάσιος - Γραμμένος Ακρίδας

doi: [10.12681/syn.41990](https://doi.org/10.12681/syn.41990)

To cite this article:

Ακρίδας Α. -. Γ. (2025). Το Ζήτημα της Αυτοκτονίας στην Παλαιά Διαθήκη. *Synochi*, 2. <https://doi.org/10.12681/syn.41990>

SYNOCHI

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

ΤΜΗΜΑ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

E-JOURNAL OF THE LAB "CHURCH AND CULTURE"

DEPARTMENT OF THEOLOGY

FACULTY OF THEOLOGY

NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS

ΤΕΥΧΟΣ 2 ▪ VOLUME 2

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2023 ▪ DECEMBER 2023

Το Ζήτημα της Αυτοκτονίας στην Παλαιά Διαθήκη

Ακρίδα Αναστασίου¹⁵⁶

1. Εισαγωγή

«Υπάρχει ένα μονάχα φιλοσοφικό πρόβλημα πραγματικά σοβαρό: η αυτοκτονία. Αν κρίνουμε πως η ζωή αξίζει να τη ζει ή να μην τη ζει κανείς, απαντούμε στο θεμελιώδες ερώτημα της φιλοσοφίας. Τα υπόλοιπα, αν ο κόσμος έχει τρεις διαστάσεις, αν το πνεύμα διαιρείται σε εννιά ή δώδεκα κατηγορίες, έπονται. Είναι παιχνίδια».¹⁵⁷

Είναι αυτά τα λόγια με τα οποία ο Αλμπέρ Καμύ ξεκινά τον «Μύθο του Σίσουφου», το φημισμένο του δοκίμιο για το Παράλογο. Ως τέτοιο, περιγράφεται το αδιέξοδο και η εσωτερική σύγκρουση που προκύπτει από την προσπάθεια του ανθρώπου για εύρεση εγγενούς αξίας και απόλυτου νοήματος στη ζωή, και της ταυτόχρονης συνειδητοποίησης ότι ένα τέτοιο εγχείρημα είναι ανθρωπίνως αδύνατο και, άρα, καταδικασμένο να αποτύχει. Η αυτοκτονία, έτσι, φαντάζει ως ένας τρόπος ανταπόκρισης σε αυτό το αδιέξοδο, όπου ο άνθρωπος, ουσιαστικά, αποδρά από την ύπαρξη.

Το ζήτημα της αυτοκτονίας, και οι λόγοι για τους οποίους ένας άνθρωπος είναι ικανός να φτάσει να αφαιρέσει ο ίδιος την ζωή του, έχει απασχολήσει επί μακρόν την βιβλιογραφία,¹⁵⁸ και η συζήτηση για το κατά πόσο αυτή η πράξη αποτελεί ή

¹⁵⁶ Διδάκτωρ Θεολογίας Ε.Κ.Π.Α., καθηγητής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

¹⁵⁷ Αλ. Καμύ, *Ο Μύθος του Σίσουφου. Δοκίμιο για το παράλογο*, (Μτφρ. Ν. Καρακίτσου – Ντουζέ, Μ. Κασαμπάλου - Ρομπλέν) Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη 2007, 17.

¹⁵⁸ Βλ. ενδεικτικά D. Novak, *Suicide and Morality: The Theories of Plato, Aquinas, and Kant and Their Relevance for Suicidology*, Scholars Studies Press, 1976. M. Battin, and D. Mayo, (eds.), *Suicide: The Philosophical Issues*. New York: St. Martin's, 1980. A. Alvarez, *The Savage God: A Study of Suicide*. New York: Bantam, 1982. B.A. Brody (ed.), *Suicide and Euthanasia: Historical and Contemporary Themes*, Springer

όχι μια συνειδητή και ορθολογική επιλογή, ή αν είναι ηθική ή ανήθικη, είναι δίχως τέλος. Το παρόν άρθρο, ωστόσο, δεν φιλοδοξεί να καταστεί μια πραγματεία περί αυτού του δύσκολου ζητήματος γενικά, αλλά να εστιάσει στην παρουσία του εντός των κειμένων της Παλαιάς Διαθήκης, και να την εξηγήσει.

Στην Παλαιά Διαθήκη ο Θεός είναι αυτός ο οποίος εμφανίζεται ως ο απόλυτος κυρίαρχος της ζωής και του θανάτου, και του αποκλειστικού δικαιώματος επί αυτών, καθώς παρατίθεται ότι «ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω πατάξω κάγω ἰάσομαι καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν μου» (Δευτ. 32,39). Ο δε άνθρωπος είναι προορισμένος να επιλέγει την ζωή και να ζει, όπως πολύ χαρακτηριστικά αποτυπώνεται στο Δευτ. 30,19, όπου γράφεται ότι «τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον δέδωκα πρὸ προσώπου ὑμῶν, τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν κατάραν, ἔκλεξαι τὴν ζωὴν ἵνα ζῆς σὺ καὶ τὸ σπέρμα σου».

Παρ' όλα αυτά, στο *corpus* των κειμένων της Παλαιάς Διαθήκης παρατίθενται επτά περιστατικά αυτοκτονίας. Αυτά αφορούν στον Κριτή Σαμψών (Κρ. 16,25-31), στον βασιλιά Σαούλ και στον οπλοφόρο του (Α' Βασ. 31,3-13. Β' Βασ. 1,4-27. Α' Παρ. 10,3-14), στον σύμβουλο του Δαυίδ και του Αβεσσαλώμ, Αχιτόφελ (Β' Βασ. 15,31-17,23), στον βασιλιά Ζιμρί (Γ' Βασ. 16,8-20), στον διοικητή της Κύπρου Πτολεμαίο Μάκρων (Β' Μακ. 10,10-13), και στον πρεσβύτερο της Ιερουσαλήμ, Ραζίς (Β' Μακ. 14,37-46). Αν και αυτά τα περιστατικά είναι λίγα,¹⁵⁹ καλύπτουν σχεδόν

Netherlands, 1989. Η. Βουλγαράκης, *Αυτοκτονία και εκκλησιαστική ταφή*, Αθήνα: Αρμός 2000. T. Joiner, *Why People Die by Suicide*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2005. Μ. Μπέγζος, «Αυτοκτονία και θρησκεία», *Αρχαιολογία και Τέχνες*, 99, (2006), 23-29. V. Barry, *Philosophical Thinking about Death and Dying*, Belmont: Wadsworth, 2007. Donnelly, J. (ed.), *Suicide: Right or Wrong?* Amherst, NY: Prometheus, 1998. J.M. Hecht, *Stay: A History of Suicide and the Philosophies Against It*. New Haven: Yale University Press, 2013. J., White, I., Marsh, M.J. Kral, and J. Morris, *Critical Suicidology: Transforming Suicide Research and Prevention for the 21st Century*, Vancouver: University of British Columbia Press, 2016.

¹⁵⁹ Πέρα από αυτά τα επτά περιστατικά, όπου ρητώς οι πρωταγωνιστές τους διαπράττουν αυτοί οι ίδιοι αυτοκτονία, στην Παλαιά Διαθήκη υπάρχουν και άλλες διηγήσεις, οι ήρωες των οποίων κινούνται προς αυτήν την κατεύθυνση. Συγκεκριμένα, είναι ο Αβιμέλεχ, όπου στα Κρ. 9,50-57 περιγράφεται η «υποβοηθούμενη αυτοκτονία» - «ευθανασία» του από κάποιον στρατιώτη. Στα Τωβ. 3,7-15, η Σάρρα εμφανίζεται να σκέφτεται να αφαιρέσει την ζωή της, ο προφήτης Ιωνάς, στο Ιων. 1, 12, ζητάει ο ίδιος από το πλήρωμα του πλοίου με το οποίο ταξιδεύει προς στη Θαρσείς να τον σκοτώσουν πετώντας τον στην θάλασσα, στο Α' Μακ. 6,42-46 ο Ελεάζαρος ο επονομαζόμενος Αυαράν οδηγείται από αυτοθυσία στον θάνατο, ενώ τα

ολόκληρη την ιστορική πορεία του αρχαίου Ισραήλ, και είναι αντιπροσωπευτικά της αντινομίας και του «παράλογου» που προκύπτει μεταξύ της κυριότητας της ζωής και του θανάτου από τον Θεό, και του αυτεξούσιου του ανθρώπου να διαχειριστεί μέσω της ελευθερίας του αυτά τα ζητήματα. Συνεπώς, η αυτοκτονία ανάγεται σε ένα από τα πιο προβληματικά και ιδιαίτερα θέματα της ανθρωπολογίας της Παλαιάς Διαθήκης.

Στα κείμενά της δεν υπάρχει ένας συγκεκριμένος όρος ο οποίος να προσδιορίζει με ακρίβεια την πράξη της αυτοκτονίας. Επομένως, για να καταδείξει κάποιος την θέση που είχε ένα τέτοιο γεγονός στη ζωή και στην αντίληψη των αρχαίων Ισραηλιτών (*Sitz im Leben*) θα πρέπει να ερευνήσει ξεχωριστά κάθε ένα από τα ανωτέρω επτά περιστατικά. Έτσι, στην ακόλουθη ενότητα του παρόντος θα αναλυθεί αρχικά ο τρόπος με τον οποίο οι συντάκτες περιγράφουν τις πράξεις αυτοκτονίας, και θα διερευνηθεί το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο εντός του οποίου αυτές συντελούνται. Το ερώτημα που θα πρέπει να απαντηθεί, τελικά, είναι αν η αυτοκτονία αποτελεί για την Παλαιά Διαθήκη ένα ηθικό πρόβλημα. Για αυτόν τον σκοπό, πέρα από τον τρόπο περιγραφής τους, θα εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίον κατανοούνται και ερμηνεύονται τα περιστατικά των αυτοκτονιών από τους συντάκτες των κειμένων, αλλά και η στάση που τηρεί η κοινότητα Ισραήλ προς τους αυτόχειρες.

2. Τα περιστατικά αυτοκτονιών και το συγκείμενό τους

2.1. Ο Σαμψών

Η διήγηση για τον Σαμψών έπεται μιας μακράς αλυσίδας γεγονότων που περιγράφουν την δράση των Κριτών (περ. 1220 – 1012 π.Χ.), η οποία ξεκινά στο Κρ. 2,6 και καταλήγει στους μικρούς Κριτές Ιβσάν, Αιλών και Αβδών στο 12, 8-15, ενώ προηγείται επεισοδίων της προμοναρχικής περιόδου, τα οποία παρατίθενται στα

περιστατικά των μαρτυριών των Μακκαβαίων στα Β' Μακ. 6,18-31' 7,1-6.20-30.37-41 και Δ' Μακ. 5,1-17,6 κατέχουν εξέχουσα θέση. Για αυτά βλ. συγκεκριμένα Αλ. Β. Παλάντζα, «Μαρτύριο» και «Μαρτυρία» στο Δ' Μακκαβαίων. Θεολογική Προσέγγιση, Έννοια: Αθήνα 2022.

κεφ. 17 – 21. Στην έρευνα, τα κεφ. 13 – 16 του βιβλίου των *Κριτών*, θεωρούνται μεταγενέστερη προσθήκη στο κείμενο, και εξυπηρετούν την σκιαγράφιση της ιστορικής σχέσης Ισραήλ και Φιλισταίων. Τα εν λόγω κεφάλαια δεν εντάσσονται στο δευτερονομιστικό σχήμα «αμαρτία – τιμωρία, μετάνοια - σωτηρία», το οποίο χαρακτηρίζει την σχέση του Θεού με τον περιούσιο λαό Του μέσα στην Ιστορία, και το οποίο αποτυπώνεται και στον (δεύτερο) πρόλογο του βιβλίου, στα *Κρ.* 2,11-23. Παράλληλα, στην εν λόγω ενότητα, τα κεφ. 14 – 15 λογίζονται ως ο αρχαιότερος πυρήνας της διήγησης για τον Σαμψών, ενώ τα κεφ. 13 και 16 λειτουργούν ως ο πρόλογος και ο επίλογός της, πλαισιώνοντάς την.¹⁶⁰

Ο ναζηραίος¹⁶¹ ήρωας Σαμψών (**יִשְׁשָׁבִיט**)¹⁶² ήταν ο τελευταίος των μεγάλων Κριτών του αρχαίου Ισραήλ, πριν τον Σαμουήλ και την εγκαθίδρυση του θεσμού της μοναρχίας υπό τον Σαούλ. Στα κεφ. 13-15 ο Σαμψών περιγράφεται με υπερφυσικές δυνάμεις να κάνει κατορθώματα που παραπέμπουν σε άλλους ήρωες της αρχαίας Εγγύς Ανατολής και της Ελλάδας, όπως οι σουμεριακοί Γκιλγκαμές και Ενκιντού, και ο Ηρακλής αντίστοιχα.¹⁶³ Στα *Κρ.* 16,4 – 22, όμως, ο βιβλικός ήρωας προδίδεται από την Δαλιδά και συλλαμβάνεται από τους Φιλισταίους, οι οποίοι τον τυφλώνουν και τον μεταφέρουν ξυρισμένο και σιδηροδέσμιο στη Γάζα, όπου τον βάζουν να αλέθει με μύλο σάρι στη φυλακή.¹⁶⁴

Σύμφωνα με χωρία όπως τα *Εξ.* 11,5, *Ησ.* 47,2 και *Ιώβ* 31,10 η εργασία σε μύλους ήταν αποκλειστικά γυναικεία υπόθεση. Αξιοσημείωτη είναι και η αναφορά του Αβιμέλεχ στο *Κρ.* 9,54, ο οποίος παρακαλά τον νεαρό οπλοφόρο του να τον

¹⁶⁰ Βλ. W. Groß, *Richter. Mit Karten von Erasmus Gajß*, (HThK.AT), Freiburg 2009, 647-660.

¹⁶¹ Η ετυμολογία του όρου «ναζηραίος» προέρχεται από το **נִזְר** που σημαίνει «αγιασμένος» ή «ξεχωριστός». Η ίδια λέξη χρησιμοποιείται μερικές φορές για να αναφέρεται σε έναν πρίγκιπα, ο οποίος καταλαμβάνει μια ειδική θέση κοσμικής εξουσίας, όπως συμβαίνει στα *Γεν.* 49,26 και *Θρ.* 4,7. Για τις διατάξεις που καθόριζαν τον βίο αυτής της ιδιαίτερης ομάδας ανθρώπων εντός του αρχαίου Ισραήλ βλ. *Αρ.* 6, 1 – 21.

¹⁶² Το όνομα του ήρωα προέρχεται ετυμολογικά από το **שמש**, που σημαίνει «ήλιος», και ενδεχομένως θα μπορούσε να μεταφραστεί ως «(ο άνθρωπος του) ήλιου». Σε κανέναν άλλον ήρωα της ΠΔ δεν δίδεται το συγκεκριμένο όνομα.

¹⁶³ Βλ. Oth. Margalith, "The Legends of Samson/Heracles", *VT* 37 (1987), 63–70.

¹⁶⁴ Παρόμοια τιμωρία βιώνει αιώνες αργότερα και ο βασιλιάς Σεδεκίας από τους Βαβυλώνιους. Βλ. *Δ' Βασ.* 25,7 και *Ιερ.* 52,11 (Ο').

σκοτώσει ο ίδιος, παρά να θεωρηθεί ότι τον σκότωσε μια γυναίκα η οποία προηγουμένως του είχε ρίξει στο κεφάλι ένα κομμάτι από μολόπετρα (Κρ. 9,53). Επομένως, η ούτως ή άλλως άκρως ταπεινωτική φύση πρακτικών όπως το ξύρισμα της κεφαλής και η τύφλωση των ματιών, επιτείνεται ακόμη περισσότερο από την προσπάθεια των Φιλισταίων για την εκθήλυνση του άλλοτε παντοδύναμου ήρωα. Έτσι, ο Σαμψών δεν έχει απλώς απωλέσει τον έλεγχο του σώματός του, αλλά έχει χάσει κάθε ταυτοτικό χαρακτηριστικό της προσωπικότητάς του, όντας απόλυτα εξευτελισμένος και έχοντας, ουσιαστικά, «πεθάνει κοινωνικά».¹⁶⁵

Στα Κρ. 16,23-25 που ακολουθούν, η διαπόμπευση του τελευταίου Κριτή των Ισραηλιτών γίνεται σε κοινή θέα, καθώς οι Φιλισταίοι άρχοντες τον καθιστούν «ατραξιόν». Έχοντας συγκεντρωθεί για να προσφέρουν μεγάλες θυσίες στον θεό τους τον Δαγών, και να πανηγυρίσουν για την αιχμαλώτιση του απόλυτου εχθρού τους, οι άρχοντες διατάζουν να φέρουν τον Σαμψών από την φυλακή και να τον βάλουν να σταθεί ανάμεσα σε κολόνες του ναού τους, ώστε να τον βλέπουν όλοι οι παρευρισκόμενοι και να διασκεδάζουν με το θέαμα, περιπαίζοντάς τον και γελοιοποιώντας τον.¹⁶⁶

Κρ. 16,25-30

M	O'
<p>25 לָזֶם וַיֹּאמְרוּ [וְיָבֹב] (כִּי) וַיְהִי²⁵ קָרְאוּ לְשִׁמְשֹׁן וַיִּשְׁקֶה־לָּנוּ וַיִּקְרָאוּ [הַסָּרִיסִים] לְשִׁמְשֹׁן מִבֵּית וַיִּצְחַק לְפָנֵיהֶם וַיַּעֲמִידוּ [הַסָּרִיסִים] אֹתוֹ בֵּין הָעַמֻּדִים:</p>	<p>²⁵ καὶ ὅτε ἠγαθύνθη ἡ καρδία αὐτῶν καὶ εἶπαν καλέσατε τὸν Σαμψων ἐξ οἴκου φυλακῆς καὶ παιξάτω ἐνώπιον ἡμῶν καὶ ἐκάλεσαν τὸν Σαμψων ἀπὸ οἴκου δεσμωτηρίου καὶ ἔπαιζεν ἐνώπιον</p>

¹⁶⁵ P. Galpaz – Feller, *Samson: The Hero and the Man. The Story of Samson (Judges 13-16)*, La Bible dans l'histoire 7, Bern 2006, 226.

¹⁶⁶ Πρβλ. την χρήση των σε διάθεση Πιέλ ρημάτων קפץ («περιπαίζω») και קפצ («γελάω», «κοροϊδεύω») που περιγράφουν την συμπεριφορά των Φιλισταίων στο Κρ. 16,25, με χωρία όπως τα Γεν. 21,9, Ζαχ. 8,5, και Γεν. 26,8' 39,14.17.

<p>26 וַיֹּאמֶר שָׁמְשׁוֹן אֶל־הַנָּעַר הַמְחַזֵּיק [וְהִימְשִׁנִּי] בְּיָדוֹ הַנְּיָחָה אוֹתִי אֶת־הָעַמֻּדִים אֲשֶׁר הַבַּיִת [וְהִמְשִׁנִּי] נִכְוֵן עֲלֵיהֶם וְאֶשְׁעַן עֲלֵיהֶם:</p>	<p>αὐτῶν καὶ ἐρράπιζον αὐτὸν καὶ ἔστησαν αὐτὸν ἀνά μέσον τῶν κίωνων</p>
<p>27 וְהַבַּיִת מָלֵא הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וַיִּשְׂמָה כָּל סַרְבֵּי פִלְשֵׁתִים וְעַל־הַגָּג כָּשְׁלֶשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ וְאִשָּׁה</p>	<p>26 καὶ εἶπεν Σαμψων πρὸς τὸν νεανίαν τὸν κρατοῦντα τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἄφες με καὶ ψηλαφήσω τοὺς κίονας ἐφ’οἷς ὁ οἶκος στήκει ἐπ’αὐτούς καὶ ἐπιστηριχθήσομαι ἐπ’αὐτούς</p>
	<p>27 καὶ ὁ οἶκος πλήρης τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν γυναικῶν καὶ ἐκεῖ πάντες οἱ ἄρχοντες τῶν ἀλλοφύλων καὶ ἐπὶ τὸ δῶμα ὡς ἑπτακόσιοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες οἱ θεωροῦντες ἐν παιγνίαις Σαμψων</p>
	<p>28 καὶ ἔκλαυσεν Σαμψων πρὸς κύριον καὶ εἶπεν Ἀδωναιε κύριε μνήσθητι δὴ μου νῦν καὶ ἐνίσχυσόν με ἔτι τὸ ἅπαξ τοῦτο θεέ καὶ ἀνταποδώσω ἀνταπόδοσιν μίαν περὶ τῶν δύο ὀφθαλμῶν μου τοῖς ἀλλοφύλοις</p>

	<p>²⁹ καὶ περιέλαβεν Σαμψων τοὺς δύο κίονας τοῦ οἴκου ἐφ' οὓς ὁ οἶκος εἰστήκει καὶ ἐπεστηρίχθη ἐπ' αὐτούς καὶ ἐκράτησεν ἓνα τῆ δεξιᾶ αὐτοῦ καὶ ἓνα τῆ ἀριστερᾶ αὐτοῦ</p> <p>³⁰ καὶ εἶπεν Σαμψων ἀποθανέτω ψυχὴ μου μετὰ ἀλλοφύλων καὶ ἐβάσταξεν ἐν ἰσχύι καὶ ἔπεσεν ὁ οἶκος ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας καὶ ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν τὸν ἐν αὐτῷ καὶ ἦσαν οἱ τεθνηκότες οὓς ἐθανάτωσεν Σαμψων ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ πλείους ἢ οὓς ἐθανάτωσεν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ</p>
--	---

Ο δημόσιος εξευτελισμός του Σαμψών τον κάνει να επιστρατεύσει τις τελευταίες του δυνάμεις και να επιχειρήσει ένα σχέδιο το οποίο θα τον αποκαταστήσει στη προηγούμενη θέση του, ως τον ήρωα των Ισραηλιτών και τον υπέρτατο πολεμιστή εναντίον των Φιλισταίων. Το σχέδιο αυτό ξεδιπλώνεται με τρόπο δραματικό.

Όπως γίνεται φανερό από το Κρ. 16,25 οι άρχοντες δεν υποδεικνύουν με σαφήνεια σε ποιους ακριβώς στύλους του ναού τους επιθυμούν να βάλουν τον Σαμψών να σταθεί. Έτσι, αμέσως μετά, στο Κρ. 16,26, καθώς ένας νεαρός (גִּבּוֹר) υπηρέτης

τον οδηγεί από το χέρι, ο Σαμψών φαίνεται να εκμεταλλεύεται αυτή την αοριστία από πλευράς των Φιλισταίων, και του απευθύνεται παρακαλώντας τον να τον φέρει, όχι σε οποιουσδήποτε στύλους, αλλά σε εκείνους τους συγκεκριμένους οι οποίοι αποτελούν τα στηρίγματα ολόκληρου του ναού. Στο εβραϊκό κείμενο του στ. 29 αυτοί οι στύλοι προσδιορίζονται ως **מְשִׁבֵּי עַמֻּדֵי הַיְּהוָה נִכְּוֹן עַל־יְדֵי** δηλαδή ως «οι δύο κεντρικές κολόνες που στήριζαν τον ναό».

Η δικαιολογία που δίνει ο Σαμψών στο *Κρ.* 16,26 προς τον νεαρό συνομιλητή του - του οποίου ούτε το όνομα αναφέρεται, ούτε η ρητή απόκρισή του στα λεγόμενα του ήρωα - είναι ότι θέλει να «αγγίξει (**וַיִּשְׁמַח**/ **וַיִּשְׁמַח**) πάνω στους στύλους [...] και να στηριχθεί (**וַיִּשְׁמַח**) σε αυτούς», και με αυτόν τον τρόπο εκφράζει την απόλυτη εξάντλησή του. Αυτό, τουλάχιστον, δηλώνεται, αν στον στίχο 26 λάβει κάποιος υπόψιν το «κεθίμπ» του **וַיִּשְׁמַח** ως προστακτική της Ιφείλ του ρήματος **שָׁמַח**, άλλη μορφή του ρήματος **שָׁמַח** που σημαίνει «αγγίζω». Αν, όμως, στον ίδιο στίχο, ληφθεί υπόψιν το «κερέ» του **וַיִּשְׁמַח**, προερχόμενο από το ομώνυμο ρήμα **שָׁמַח**, τότε η πρόταση του Σαμψών λαμβάνει μια εντελώς διαφορετική ερμηνεία και διάσταση: «άφησέ με να εξαφανίσω τους στύλους». Συνεπώς, μέσα από αυτό το πολύ ιδιαίτερο παιχνίδι με τις λέξεις του κειμένου, εκφράζεται μια επιλογή του ήρωα η οποία είναι απόλυτα συνειδητή αλλά και σκόπιμη.¹⁶⁷ Αυτή η επιλογή αποκαλύπτεται αργότερα στον στ. 29, όπου αντί του σε διάθεση Νιφάλ ρήματος **וַיִּשְׁמַח** («στηρίζομαι») που αρχικά λέγει ο Σαμψών στον στ. 26, χρησιμοποιείται το σε Καλ ρήμα **תָּפַל** («αγκαλιάζω») και το σε Νιφάλ **רָמַח** («σπρώχνω»), για να δηλωθούν όλα όσα τελικά πράττει ο αλυσσοδεμένος στους στύλους ήρωας.¹⁶⁸

Επιπροσθέτως, στα *Κρ.* 16,28.30 παρατίθενται και δύο αναφωνήσεις του Σαμψών προς τον Θεό. Έτσι, πέρα από την παράκλησή του σε έναν άνθρωπο, στον **וַיִּשְׁמַח** που τον μετάφερε μπροστά στους άρχοντες των Φιλισταίων (στ. 26), στο κείμενο αποτυπώνεται και η έντονη παράκλησή του προς τον Θεό. Όμως, ενώ ο Σαμψών δεν αποκαλύπτει στον **וַיִּשְׁמַח** τις προθέσεις του, στον Θεό τις φανερώνει, και επομένως αυτές οι κατ' ουσίαν προσευχές δραματοποιούν ακόμη περισσότερο την

¹⁶⁷ J. Dietrich, *Der Tod von eigener Hand: Studien zum Suizid im Alten Testament, Alten Ägypten und Alten Orient*, ORA 19, Tübingen: Mohr Siebeck 2017, 226.

¹⁶⁸ Dietrich, *Der Tod von eigener Hand*, 228.

πλοκή του κειμένου, λειτουργώντας ως επεξηγήσεις και θεμελιώσεις των αποφάσεων που έχει λάβει ο ήρωας.

Αναλυτικότερα, στον στ. 28 ο Σαμψών παρακαλεί τον Θεό να του δώσει δύναμη για τελευταία φορά (**דַּוְדָּה הָאֵל**), με σκοπό να εκδικηθεί μια για πάντα τους Φιλισταίους για τα μάτια που του τύφλωσαν. Το ουσιαστικό **דַּוְדָּה** («φορά») μοιάζει να αποτελεί έναν όρο – μοτίβο, ο οποίος χαρακτηρίζει την σχέση Σαμψών και Φιλισταίων, έτσι όπως αυτή περιγράφεται στα Κρ. 13 – 16. Είναι συγκεκριμένα στα Κρ. 15,3· 16,15.18.20.28 όπου ο όρος χρησιμοποιείται πάντα για να δηλωθεί η επικράτηση του ήρωα εναντίον των εχθρών του. Εν προκειμένω αυτή η επικράτηση είναι απόλυτη και αλλάζει τρόπο και πλαίσιο, καθώς πραγματοποιείται με την βοήθεια του αληθινού Θεού, του οποίου το όνομα, μάλιστα, ο Σαμψών επικαλείται ευρισκόμενος στο κέντρο ενός ειδωλολατρικού ναού. Από την άλλη, στον στ. 30, με την φράση «ἀποθανέτω ψυχή μου (**יָפְזָה**) μετά ἀλλοφύλων (**דִּי־תִשְׁלַח־דַּוְדָּה**)»,¹⁶⁹ υπομνηματίζει ο ίδιος την συντελούμενη αυτοκτονία του ως μια απόλυτα συνειδητή και σκοπούμενη πράξη: με το δυνατό σπρώξιμο και γκρέμισμα των κεντρικών στύλων, και ακολούθως, ολόκληρου του ναού, δεν θέλει μόνο να αφαιρέσει την δική του ζωή, αλλά επιδιώκει να οδηγήσει στον θάνατο και όλους τους παρευρισκόμενους Φιλισταίους. Ταυτόχρονα με αυτή την πράξη, βέβαια, θα φανερωθεί σε όλους και η παντοδυναμία του Γιαχβέ έναντι του Δαγών.

Σε αυτές του τις προσευχές, ο Θεός πράγματι ανταποκρίνεται, βοηθάει τον Σαμψών και τον ενδυναμώνει, με τους Exum και Whedbee¹⁷⁰ να κάνουν λόγο για μια, ουσιαστικά, «υποβοηθούμενη (από τον Θεό) αυτοκτονία», και όχι μια πράξη η οποία είναι στο χέρι του ίδιου του ήρωα. Συνεπώς, οι μελετητές ξεχωρίζουν και διακρίνουν τις προσευχές του Σαμψών από την ενέργεια που πράττει στη συνέχεια.

¹⁶⁹ Είναι πολύ χαρακτηριστική η διαφοροποίηση των όρων που χρησιμοποιούνται από τους συντάκτες των δύο κειμένων. Οι μεν Ο' χρησιμοποιούν τον γενικό όρο «αλλόφυλοι», ο οποίος δύναται να προσδιορίζει κάθε ξένο προς τους Ισραηλίτες λαό. Το δε Μ χρησιμοποιεί συγκεκριμένα το όνομα του εν λόγω λαού, των Φιλισταίων. Με αυτή την γενική διατύπωση του πρώτου κειμένου, εκφράζεται η υποτίμηση αυτού του λαού. Πρβλ. και Κρ. 15,18, όπου Ο' και Μ συμφωνούν, προσδιορίζοντας και τα δύο κείμενα τους Φιλισταίους ως «απερίμητους».

¹⁷⁰ J. C. Exum, J. W. Whedbee, "Isaac, Samson, and Saul: Reflections on the Comic and Tragic Visions", *Semeia* 32 (1984), 22 κ.ε.

Ωστόσο ο Dietrich¹⁷¹ δέχεται ότι η δύναμη που κατέχει ο Σαμψών και οι προσευχές που κάνει αλληλοσυμπληρώνονται και έχουν από κοινού ως αποτέλεσμα ο ήρωας να σκοτώσει με τον θάνατό του περισσότερους Φιλισταίους από εκείνους που είχε σκοτώσει σε όλη του την ζωή, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στον στ. 30.

2.2. Ο βασιλιάς Σαούλ και ο οπλοφόρος του

Οι διαμάχες μεταξύ του εκλεκτού λαού του Θεού και των Φιλισταίων δεν σταματούν στην εποχή των Κριτών και τον θάνατο των αρχόντων τους από τον Σαμψών, όπως αποτυπώθηκε στην προηγούμενη παράγραφο, αλλά συνεχίζονται και στην μοναρχική για τον Ισραήλ εποχή (περ. 1012 - 928 π.Χ.), η οποία ξεκινάει με τον βασιλιά Σαούλ (βλ. *Α΄ Βασ.* 10 κ.ε.). Φαίνεται, μάλιστα, ότι οι δύο αυτές ιστορικές περίοδοι συνδέονται και από την κοινή μοίρα κάποιων από τους σπουδαιότερους πρωταγωνιστές τους, καθώς ο τελευταίος των μεγάλων Κριτών αυτοκτονεί, ενώ το ίδιο συμβαίνει και με τον πρώτο, τραγικότερο και πιο αμφιλεγόμενο βασιλιά του Ισραήλ, του οποίου ο πολυτάραχος βίος καταλήγει, επίσης, με την αυτοκτονία του. Πληροφορίες για την δραματική του κατάληξη παρατίθενται στο *Α΄ Βασ.* 31,3–6 και στο παράλληλό του *Α΄ Παρ.* 10, 3-6, καθώς και στο *Β΄ Βασ.* 1,4-10.

ι. Α΄ Βασ. 31,3–6

M	O'
<p>³ לַאֲשֶׁר-לֵאמֹר הַמִּלְחָמָה בְּבָרְכִי בְּקִרְבִּי וַיִּמְצְאוּ אֲנִי וְיָמִי וְיָמֵי אֲשֶׁר-לֵאמֹר הַמִּלְחָמָה בְּבָרְכִי</p>	<p>³ και βαρύνεται ὁ πόλεμος ἐπὶ Σαουλ καὶ εὐρίσκουσιν αὐτὸν οἱ ἀκοντισταὶ ἄνδρες τοξόται καὶ ἐτραυματίσθη εἰς τὰ ὑποχόνδρια</p>

¹⁷¹ Dietrich, *Der Tod von eigener Hand*, 230.

<p>4 וַיֹּאמֶר שָׂאוּל לְנִשָּׂא כָלִי שֶׁלֶף חֲרָבָנָא וּדְקַרְנֵי בָּהּ פֶּן־יָבֹאוּ הָעַרְלִים הָאֵלֶּה וּדְקַרְנֵי וְהִתְעַלְלוּ־בִי וְלֹא אָבֹה נִשָּׂא כָלִי כִּי יֵרָא מְאֹד וַיִּקַּח שָׂאוּל אֶת־הַחֶרֶב וַיִּפֹּל עָלֶיהָ:</p>	<p>⁴ και εἶπεν Σαουλ πρὸς τὸν αἴρωντα τὰ σκεύη αὐτοῦ σπάσαι τὴν ῥομφαίαν σου καὶ ἀποκέντησόν με ἐν αὐτῇ μὴ ἔλθωσιν οἱ ἀπερίτμητοι οὗτοι καὶ ἀποκεντήσωσίν με καὶ ἐμπαίξωσίν μοι καὶ οὐκ ἐβούλετο ὁ αἴρων τὰ σκεύη αὐτοῦ ὅτι ἐφοβήθη σφόδρα καὶ ἔλαβεν Σαουλ τὴν ῥομφαίαν καὶ ἐπέπεσεν ἐπ’αὐτήν</p>
<p>5 וַיֵּרָא נִשָּׂא־כָלִי כִּי מֵת שָׂאוּל וַיִּפֹּל גַּם־הוּא עַל־חֲרָבּוֹ וַיָּמָת עִמּוֹ:</p>	<p>⁵ και εἶδεν ὁ αἴρων τὰ σκεύη αὐτοῦ ὅτι τέθνηκεν Σαουλ καὶ ἐπέπεσεν καὶ αὐτὸς ἐπὶ τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ καὶ ἀπέθανεν μετ’αὐτοῦ</p>
<p>6 וַיָּמָת שָׂאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וְנִשָּׂא כָלִי גַם כָּל־אַנְשֵׁיוֹ בַּיּוֹם הַהוּא יָחַד:</p>	<p>⁶ και ἀπέθανεν Σαουλ καὶ οἱ τρεῖς υἱοὶ αὐτοῦ καὶ ὁ αἴρων τὰ σκεύη αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κατὰ τὸ αὐτό</p>

M	O'
<p data-bbox="203 384 730 527"> ³ ותכבד המלחמה על-שׂאול וַיַּחַל מֶן-וַיִּמְצְאוּ הַמּוֹרִים בַּקֶּשֶׁת הַיּוֹרִים: </p> <p data-bbox="203 625 730 863"> ⁴ וַיֹּאמֶר שׂאול אֶל-נִשְׂאָא כְּלִי שֶׁלֶף חַרְבְּךָ וַדַּקְרָנִי בָּהּ פֶּן-יָבֹאוּ הָעַרְלִים הָאֵלֶּה וְהִתְעַלְלוּ-בִּי וְלֹא אָבָה נִשְׂאָ כְּלִי כִּי יֵרָא מְאֹד וַיִּקַּח שׂאול אֶת- הַחֶרֶב וַיִּפֹּל עָלֶיהָ: </p> <p data-bbox="203 961 730 1073"> ⁵ וַיֵּרָא נִשְׂאָא-כְּלִי כִּי מֵת שׂאול וַיִּפֹּל גַּם-הוּא עַל-הַחֶרֶב וַיָּמָת: </p> <p data-bbox="203 1245 730 1356"> ⁶ וַיָּמָת שׂאול וְשִׁלְשֶׁת בָּנָיו וְכָל- בֵּיתוֹ יַחְדָּו מָתוּ: </p>	<p data-bbox="755 321 1282 516"> ³ και ἐβαρύνθη ὁ πόλεμος ἐπὶ Σαουλ καὶ εὗρον αὐτὸν οἱ τοξόται ἐν τοῖς τόξοις καὶ πόνοις καὶ ἐπόνεσεν ἀπὸ τῶν τόξων </p> <p data-bbox="755 768 1282 1224"> ⁴ καὶ εἶπεν Σαουλ τῷ αἵρωντι τὰ σκεύη αὐτοῦ σπάσαι τὴν ῥομφαίαν σου καὶ ἐκκέντησόν με ἐν αὐτῇ μὴ ἔλθωσιν οἱ ἀπερίτμητοι οὗτοι καὶ ἐμπαίξωσίν μοι καὶ οὐκ ἐβούλετο ὁ αἵρων τὰ σκεύη αὐτοῦ ὅτι ἐφοβεῖτο σφόδρα καὶ ἔλαβεν Σαουλ τὴν ῥομφαίαν καὶ ἐπέπεσεν ἐπ'αυτήν </p> <p data-bbox="755 1329 1282 1524"> ⁵ καὶ εἶδεν ὁ αἵρων τὰ σκεύη αὐτοῦ ὅτι ἀπέθανεν Σαουλ καὶ ἔπεσεν καὶ γε αὐτὸς ἐπὶ τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ καὶ ἀπέθανεν </p> <p data-bbox="755 1629 1282 1824"> ⁶ καὶ ἀπέθανεν Σαουλ καὶ τρεῖς υἱοὶ αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ καὶ πᾶς ὁ οἶκος αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀπέθανεν </p>

Στην βιβλική έρευνα δεν υπάρχει ομοφωνία για το αν το *Α΄ Παρ.* 10, 3-6 προέκυψε ως επεξεργασία του *Α΄ Βασ.* 31,3–6, ή αν και τα δύο αποτελούν προϊόντα μιας κοινής προϋπάρχουσας πηγής.¹⁷² Σε κάθε περίπτωση, εξετάζοντας αυτά τα δύο παράλληλα κείμενα παρατηρούνται ορισμένες μικρές, αλλά αισθητές διαφοροποιήσεις, μιας και το *Α΄ Παρ.* 10, 3-6 (58 λέξεις στο M) είναι κατάτι συντομότερο από το *Α΄ Βασ.* 31,3–6 (64 λέξεις στο M).

Αναλυτικότερα, στο *Α΄ Βασ.* 31,3 τονίζεται ότι ο Σαούλ πληγώθηκε βαριά (**לְהַיִּי־תַחַה**) από τους τοξότες των Φιλισταίων, με τους Ο΄ να συγκεκριμενοποιούν το σημείο στο οποίο υπέστη το πλήγμα («εις τὰ ὑποχόνδρια»). Μια τέτοια αναφορά απουσιάζει εντελώς από το εβραϊκό του *Α΄ Παρ.* 10, 3, όπου εκεί αναφέρεται ότι ο Σαούλ απλώς πληγώθηκε από τους τοξότες (**וַיִּהְיֶה־יָמֵהּ לְהַיִּי**), και τους Ο΄ να σημειώνουν τον έντονο πόνο του («καὶ πόνοις καὶ ἐπόνεσεν ἀπὸ τῶν τόξων»). Επίσης, στο *Α΄ Βασ.* 31,4, όπου παρατίθεται η παράκληση του Σαούλ προς τον οπλοφόρο του, γίνεται λόγος για την πιθανότητα να έρθουν «οι απερίτμητοι» (**וַיִּהְיֶה**)¹⁷³ και να αποτελειώσουν (**וַיִּנְקְדוּ**, M/ «καὶ ἀποκεντήσωσίν με», Ο΄) τον ήδη τραυματισμένο βασιλιά, και στη συνέχεια να χλευάσουν το νεκρό του σώμα (πρβλ. *Κρ.* 9,53-54). Αντίθετα, στο *Α΄ Παρ.* 10, 4 αναφέρεται μόνο το ενδεχόμενο του χλευασμού του για την κατάσταση στην οποία θα τον βρουν οι εχθροί του. Τέλος, στο *Α΄ Βασ.* 31,5 υπάρχει ειδική μνεία στον θάνατο του οπλοφόρου του Σαούλ, καθώς γράφεται ότι αυτός «ἀπέθανεν μετ’αὐτοῦ (**וַיָּמָוֵת**)», δηλαδή χρονικά πολύ κοντά με τον βασιλιά. Στο *Α΄ Παρ.* 10, 5 από την άλλη, αυτή η αναφορά που δηλώνει την χρονική σύμπτωση ή την μεγάλη εγγύτητα της πράξης που ετελέσθη, παραλείπεται, και έτσι ο θάνατος του οπλοφόρου αποσυνδέεται από τον θάνατο του Σαούλ. Η εξήγηση για αυτή την διαφορά δίδεται από το ίδιο το κείμενο στα καταληκτικά *Α΄ Βασ.* 31,6 και *Α΄ Παρ.* 10, 6 αντίστοιχα. Στο πρώτο κείμενο ο οπλοφόρος συγκαταλέγεται στα θύματα της μάχης, μαζί με τον Σαούλ, τους γιούς του, αλλά και άλλους στρατιώτες. Στο δεύτερο κείμενο, ωστόσο, δεν υπάρχει καμία άλλη αναφορά

¹⁷² Βλ. χαρακτηριστικά C. Y. S. Ho, “Conjectures and Refutations: Is 1 Samuel XXXI 1-13 Really the Source of 1 Chronicles X 1-12?”, *VT* 45 (1995), 82-106, και G. N. Knoppers, *1 Chronicles 10-29* (AncB 12A), New York 2004, 517, 526.

¹⁷³ Εδώ ο όρος χρησιμοποιείται υποτιμητικά για τους Φιλισταίους. Βλ. επίσης *Κρ.* 14,3· 15,18. *Α΄ Σαμ.* (M) 14,6· 17,26.36. *Β΄ Σαμ.* (M) 1,20.

εκτός από τον Σαούλ, τους γιούς του και τους υπόλοιπους συγγενείς του, πράγμα που σημαίνει ότι ο συντάκτης ενδιαφέρεται αποκλειστικά και μόνο για τον βασιλικό οίκο.¹⁷⁴

Βάσει όλων των ανωτέρω, ο Σαούλ έχει τραυματιστεί βαριά στο πεδίο της μάχης από τα βέλη των Φιλισταίων, και φοβάται μήπως πέσει ζωντανός στα χέρια των εχθρών του, οι οποίοι θα τον κακομεταχειριστούν και θα τον εξευτελίσουν. Για την δήλωση αυτών των θρασύτατων πράξεων χρησιμοποιείται από τους συντάκτες και των δύο παράλληλων κειμένων (Α΄ Βασ. 31,4 = Α΄ Παρ. 10, 4) το ρήμα **ללנ** σε διάθεση Ιθπααίλ. Όπως, μάλιστα, σημειώνει ο Ulrich Berges «ο Σαούλ φοβάται μην έχει την τύχη του Σαμψών, τον οποίο οι Φιλισταίοι εκμεταλλεύτηκαν για την διασκέδασή τους».¹⁷⁵ Σε αυτό το πλαίσιο, με σκοπό να αποφύγει την διαπόμπευση και την ταπείνωση που του επιφυλάσσουν οι εχθροί του, ο βασιλιάς δίνει εντολή σε έναν οπλοφόρο (**יִלְכֶּךָ כַּשְׁנִי**)¹⁷⁶ να τον σκοτώσει χρησιμοποιώντας το σπαθί του· εκδηλώνει επομένως την επιθυμία μιας «υποβοηθούμενης αυτοκτονίας».¹⁷⁷

Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθούν ορισμένες παρατηρήσεις σε σύγκριση με την περίπτωση του Σαμψών. Και οι δύο ήρωες προτού προβούν στο απονενοημένο τους διάβημα παρουσιάζονται να συνομιλούν. Στο Κρ. 16,26 ο Σαμψών συνομιλεί με τον **רַגְנִי** που τον συνοδεύει στους στύλους του ναού του Δαγών, ενώ στο Α΄ Βασ. 31,4 ο Σαούλ με έναν **יִלְכֶּךָ כַּשְׁנִי**, ο οποίος βρίσκεται δίπλα του. Σε δεύτερο στάδιο, και οι δύο πρωταγωνιστές ζητούν κάτι συγκεκριμένο από τους συνομιλητές τους, οι οποίοι και στις δύο περιπτώσεις μένουν ανώνυμοι. Ο Σαμψών ζητεί «ἄφες με καὶ ψηλαφήσω (**יִנְשְׁמִי/ יִנְשְׁמִי**) τοὺς κίονας ἐφ’ οἷς ὁ οἶκος στήκει ἐπ’ αὐτούς», ενώ ο Σαούλ λέγει προστακτικά «σπάσαι (**הִלַּשְׁ**) τὴν ῥομφαίαν σου καὶ ἀποκέντησόν με ἐν αὐτῇ» (πρβλ. Α΄ Βασ. 31,4 = Α΄ Παρ. 10, 4). Σε ένα τρίτο στάδιο, από κοινού επιχειρηματολογούν σε σχέση με τα αιτήματά τους. Ο μεν Σαμψών δηλώνει ότι «καὶ ἐπιστηριχθήσομαι ἐπ’ αὐτούς», ο δε Σαούλ «μὴ ἔλθωσιν οἱ

¹⁷⁴ Dietrich, *Der Tod von eigener Hand*, 230.

¹⁷⁵ U. Berges, *Die Verwerfung Sauls. Eine thematische Untersuchung* (FZB 61), Würzburg 1989, 256.

¹⁷⁶ Η ίδια ακριβώς φράση χρησιμοποιείται και στην ιστορία του Αβιμέλεχ, στο Κρ. 9,54. Βλ. σχετικά Επίμετρο.

¹⁷⁷ Dietrich, *Der Tod von eigener Hand*, 230.

ἀπερίτμητοι οὗτοι καὶ ἀποκεντήσωσίν με καὶ ἐμπαίξωσίν μοι» (πρβλ. *Α΄ Βασ.* 31,4 = *Α΄ Παρ.* 10, 4). Φαίνεται, συνεπώς, να διακρίνεται ένα μοτίβο στο σημείο αυτό, πάνω στο οποίο οι συντάκτες των κειμένων πλαισιώνουν την αφήγησή τους. Το μοτίβο αυτό απαντά για πρώτη φορά στην διήγηση για τον Αβιμέλεχ στα *Κρ.* 9, 50-57, όπου και ο ίδιος εμφανίζεται να συνομιλεί αρχικά με έναν νεαρό οπλοφόρο (**יִלְךְ אֲשַׁנְיָר עַבְדֵּי**) ανακοινώνοντας την βούλησή του να σκοτωθεί από αυτόν, και στην συνέχεια αιτιολογεί αυτή του την απόφαση (*Κρ.* 9,54).

Από εκεί και έπειτα, όμως, οι διηγήσεις του Σαμψών και του Σαούλ διαφοροποιούνται, και μάλιστα σε σημαντικά ζητήματα, τα οποία χρωματίζουν το περιεχόμενό τους αντίστοιχα. Στην διήγηση για την αυτοκτονία του Σαμψών, ο ήρωας, αφού έχει συνομιλήσει με τον **רַגֵּל**, απευθύνεται και στον Θεό, από τον οποίο ζητάει για τελευταία φορά να τον βοηθήσει (*Κρ.* 16,28). Μια τέτοια παράκληση εκ μέρους του Σαούλ απουσιάζει εντελώς από τα *Α΄ Βασ.* 31,4 και *Α΄ Παρ.* 10, 4. Ήδη, όμως, πιο πριν, στα *Α΄ Βασ.* 28, 15-18 εκφράζεται από τον συντάκτη ότι ο Θεός έχει απομακρυνθεί από τον βασιλιά, έχει γίνει εχθρός του, και η ευλογία του έχει στραφεί πλέον στον Δαβίδ. Χαρακτηριστική είναι και η αποστροφή του Σαμουήλ προς τον Σαούλ στο *Α΄ Βασ.* 28,19, όπου τον προειδοποιεί ότι ο Θεός θα παραδώσει τον ίδιο και τον λαό Ισραήλ στην εξουσία των Φιλισταίων. Επομένως ο Σαούλ δεν απευθύνεται προς τον Γιαχβέ εκείνες τις ύστατες στιγμές διότι γνωρίζει ότι δεν μπορεί να ελπίζει πια σε αυτόν. Το μόνο που μπορεί να περισώσει είναι η βασιλική του τιμή, και βλέποντας τον οπλοφόρο του να διστάζει να υπακούσει στην εντολή του γιατί φοβόταν, παίρνει ο ίδιος το ξίφος του και πέφτει μόνος του πάνω σε αυτό (*Α΄ Βασ.* 31,4 = *Α΄ Παρ.* 10, 4). Όταν, όμως, ο οπλοφόρος είδε ότι ο βασιλιάς του πέθανε, οδηγούμενος μάλλον από απελπισία, αλλά και αφοσίωση προς αυτόν, πέφτει και ο ίδιος πάνω στο ξίφος του αφαιρώντας την ζωή του (*Α΄ Βασ.* 31,5 = *Α΄ Παρ.* 10, 5).

Έχοντας ολοκληρώσει την ερμηνεία των δύο ανωτέρω παράλληλων κειμένων, απομένει να εξεταστεί και το τρίτο κείμενο που σχετίζεται με τον θάνατο του Σαούλ, το *Β΄ Βασ.* 1,4-10. Αρχικά, σύμφωνα με τα *Β΄ Βασ.* 1,1-3, ένας νεαρός (**רַגֵּל**), ο οποίος δεν κατονομάζεται, και ο οποίος είναι γιος ενός πάροικου Αμαληκίτη (*Β΄ Βασ.* 1,13) καταφτάνει ξαφνικά με σχισμένα ρούχα και με χρώμα πάνω στο κεφάλι του από το στρατόπεδο του Σαούλ - όπου βρέθηκε κατά τύχη (*Β΄ Βασ.* 1,6), στην

Σικλάγ όπου βρίσκεται ο Δαυίδ, ο οποίος λίγες ημέρες πριν έχει νικήσει τους Αμαληκίτες. Όταν ο νεαρός πλησιάζει τον Δαυίδ, εκείνος του ζητάει πληροφορίες για το πως εξελίχθηκε η μάχη για το ισραηλιτικό στρατόπεδο εναντίον των Φιλισταίων, και μεταξύ των δύο συνομιλητών διαμηνύονται τα ακόλουθα:

iii. *B' Βασ. 1,4-10*

M	O'
<p>⁴ וַיֹּאמֶר אֵלָיו דָּוִד מִהֲהִיָּה הַדְּבָר הַגָּד־נָא לִי וַיֹּאמֶר אֲשֶׁר־נָסְ הָעָם מִן־ הַמִּלְחָמָה וְגַם־הָרַבָּה נָפַל מִן־הָעָם וַיָּמָתוּ וְגַם שָׂאוּל וַיְהוֹנָתָן בְּנוֹ מָתוּ׃</p> <p>⁵ הַמַּגִּיד לּוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־הַנָּעַר אֵיךְ יָדַעְתָּ כִּי־מָת שָׂאוּל וַיְהוֹנָתָן בְּנוֹ׃</p>	<p>⁴ καὶ εἶπεν αὐτῷ Δαυιδ τίς ὁ λόγος οὗτος ἀπάγγελόν μοι καὶ εἶπεν ὅτι ἔφυγεν ὁ λαὸς ἐκ τοῦ πολέμου καὶ πεπτώκασι πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ ἀπέθανον καὶ ἀπέθανεν καὶ Σαουλ καὶ Ἰωναθαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἀπέθανεν</p>
<p>⁶ וַיֹּאמֶר הַנָּעַר הַמַּגִּיד לּוֹ נִקְרָא וְהָיָה שָׂאוּל נִקְרִיתִי בְּהַר הַגְּלִבְעָה נִשְׁעַן עַל־חֲנִיתוֹ וְהָיָה הַרְכָּב וּבַעֲלֵי הַפָּרָשִׁים הַדְּבָקָהוּ׃</p>	<p>⁵ καὶ εἶπεν Δαυιδ τῷ παιδαρίῳ τῷ ἀπαγγέλλοντι αὐτῷ πῶς οἶδας ὅτι τέθνηκεν Σαουλ καὶ Ἰωναθαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ</p>
<p>⁷ וַיִּפֹּן אַחֲרָיו וַיִּרְאֵנִי וַיִּקְרָא אֵלָי וַאֲמַר הֲנִי׃</p>	
<p>⁸ [וַיֹּאמֶר] (וַיֹּאמֶר לִי מִי־אַתָּה אֵלָיו עַמְלֵקִי אֲנִכִּי׃</p>	<p>⁶ καὶ εἶπεν τὸ παιδάριον τὸ ἀπαγγέλλον αὐτῷ περιπτῶματι περιέπεσον ἐν τῷ ὄρει τῷ Γελβουε καὶ ἰδοὺ Σαουλ ἐπεστήρικτο ἐπὶ τὸ</p>

<p>⁹ וַיֹּאמֶר אֵלֵי עֶמְדָּנָא עָלַי וּמִתְתַּנִּי כִּי אֶחְזַנִּי הַשֶּׁבֶךְ כִּי-כָל-עוֹד נִפְשֵׁי בִי:</p>	<p>δόρυ αὐτοῦ καὶ ἰδοὺ τὰ ἄρματα καὶ οἱ ἰππάρχει συνῆψαν αὐτῷ</p>
<p>¹⁰ וְאַעֲמֵד עָלָיו וְאַמְתַּתְּהוּ כִּי יִדְעֵתִי כִּי לֹא יִתְּיָה אַחֲרַי נִפְלוּ וְאַקָּח הַגִּזְרֹת אֲשֶׁר עַל-רֹאשׁוֹ וְאַצְעֵדָהּ אֲשֶׁר עַל-זְרָעוֹ וְאַבִּיאֵם אֶל-אֲדֹנָי הַנְּהָ:</p>	<p>⁷ καὶ ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ καὶ εἶδέν με καὶ ἐκάλεσέν με καὶ εἶπα ἰδοὺ ἐγώ ⁸ καὶ εἶπέν μοι τίς εἶ σύ καὶ εἶπα Αμαληκίτης ἐγώ εἰμι</p>
<p>⁹ καὶ εἶπεν πρὸς με στήθῃ δὴ ἐπάνω μου καὶ θανάτωσόν με ὅτι κατέσχευεν με σκότος δεινόν ὅτι πᾶσα ἡ ψυχὴ μου ἐν ἐμοί</p>	<p>⁹ καὶ εἶπεν πρὸς με στήθῃ δὴ ἐπάνω μου καὶ θανάτωσόν με ὅτι κατέσχευεν με σκότος δεινόν ὅτι πᾶσα ἡ ψυχὴ μου ἐν ἐμοί</p>
<p>¹⁰ καὶ ἐπέστην ἐπ' αὐτόν καὶ ἐθανάτωσα αὐτόν ὅτι ᾔδειν ὅτι οὐ ζήσεται μετὰ τὸ πεσεῖν αὐτόν καὶ ἔλαβον τὸ βασίλειον τὸ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ τὸν χλιδῶνα τὸν ἐπὶ τοῦ βραχίονος αὐτοῦ καὶ ἐνήνοχα αὐτὰ τῷ κυρίῳ μου ὧδε</p>	<p>¹⁰ καὶ ἐπέστην ἐπ' αὐτόν καὶ ἐθανάτωσα αὐτόν ὅτι ᾔδειν ὅτι οὐ ζήσεται μετὰ τὸ πεσεῖν αὐτόν καὶ ἔλαβον τὸ βασίλειον τὸ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ τὸν χλιδῶνα τὸν ἐπὶ τοῦ βραχίονος αὐτοῦ καὶ ἐνήνοχα αὐτὰ τῷ κυρίῳ μου ὧδε</p>

Το ανωτέρω κείμενο εξαρτάται πιθανότατα από την διήγηση των *Α΄ Βασ.* 31,1-13, η οποία διευρύνεται και συμπληρώνεται με επιπλέον περιεχόμενο και πληροφορίες που σκοπό έχουν να επικεντρωθούν στον Δαβίδ και να τον απαλλάξουν

από κάθε πιθανή ευθύνη για τον θάνατο του Σαούλ, παρουσιάζοντας τον αλληλέγγυο προς αυτόν, παρά τις όποιες πολλές διαμάχες είχαν μεταξύ τους.¹⁷⁸ Επιπλέον, η εν λόγω διήγηση παραπέμπει μορφολογικά σε αντίστοιχες διηγήσεις αναγγελίας γεγονότων, όπως για παράδειγμα στο *Α΄ Βασ.* 4,12-18, όπου ένας Βενιαμινίτης τρέχει από τη γραμμή της μάχης με τους Φιλιισταίους και φτάνει στη Σιλώ, όπου εκεί ανακοινώνει στον γέροντα Ηλεί την ήττα των ισραηλιτικών στρατευμάτων.

Όπως γίνεται αντιληπτό, το ανωτέρω κείμενο προσδίδει μια εντελώς διαφορετική εκδοχή των γεγονότων που σχετίζονται με τον θάνατο του Σαούλ. Στο *Β΄ Βασ.* 1,6 ο **רענן** περιγράφει ένα σκηνικό σύμφωνα με το οποίο ο ίδιος βρίσκεται τυχαία στο όρος Γελβουέ - εν μέσω του πεδίου της μάχης των Ισραηλιτών και των Φιλισταίων - και εκεί συναντά τον αιμόφυρτο Σαούλ, ο οποίος ήταν ήδη πεσμένος πάνω στο όπλο του, το οποίο αυτή την φορά δεν είναι κάποιο ξίφος, αλλά το δόρυ του, το οποίο σύμφωνα με τα *Α΄ Βασ.* 19,9-10' 20,33' 22,6' 26,7 κ.ε. φαίνεται να αποτελούσε το αγαπημένο του όπλο. Εντύπωση, επίσης, προκαλεί το γεγονός ότι δεν κάνει λόγο για την παρουσία κάποιου οπλοφόρου κοντά στον βασιλιά, όπως κάνουν οι συντάκτες των *Α΄ Βασ.* 31 και *Α΄ Παρ.* 10. Όντας ο Σαούλ σε αυτή την κατάσταση, δηλαδή έχοντας ήδη επιχειρήσει να αυτοκτονήσει, και ενώ οι άμαξες και το ιππικό των εχθρών πλησιάζουν όλο και περισσότερο, ο βασιλιάς παρουσιάζεται να απευθύνεται στον **רענן**. Σε αυτό το σημείο αναφάνεται ξανά το μοτίβο του διαλόγου των πρωταγωνιστών λίγες στιγμές πριν πεθάνουν, όπως συμβαίνει στα *Κρ.* 16,26, *Α΄ Βασ.* 31,4 και *Α΄ Παρ.* 10,4 που έχουν ήδη εξεταστεί. Με την μόνη διαφορά ότι στο *Β΄ Βασ.* 1,7 ο συνομιλητής απαντά στο κάλεσμα του Σαούλ, έστω με έναν πολύ σύντομο λόγο - για αρχή - ο οποίος απλώς δηλώνει την παρουσία του (**יְהוָה רָמַי/** και είπα ιδού ἐγώ).

Ο διάλογος μεταξύ Σαούλ και **רענן** συνεχίζεται στον στ. 8 του παρόντος, με τον βασιλιά να ρωτά περισσότερες πληροφορίες για την ταυτότητα του συνομιλητή του, πράγμα πολύ παράδοξο για την κατάσταση στην οποία βρισκόταν σωματικά. Αφού ο **רענן** του φανερώνει ότι είναι Αμαληκίτης, ο Σαούλ του λέει χαρακτηριστικά: «στῆθι δὴ ἐπάνω μου καὶ θανάτωσόν με (**יָבִיחַהּ**) ὅτι κατέσχευε με σκότος δεινόν

¹⁷⁸ K.-P. Adam, *Saul und David in der jüdischen Geschichtsschreibung. Studien zu 1 Sam 16-2 Sam 5* (FAT 51), Tübingen: Mohr Siebeck 2007, 91.

(**יְבַשֶּׁה יִזְתַּקְךָ**) ὅτι πᾶσα ἡ ψυχὴ μου ἐν ἐμοί (**יְבַשֶּׁה יִזְתַּקְךָ**)» (*B' Βασ.* 1,9). Ο Σαούλ ζητά από τον συνομιλητή του να τον σκοτώσει, δίνοντάς του πολύ συγκεκριμένες οδηγίες για τον τρόπο που θα το κάνει («στῆθι δὴ ἐπάνω μου»). Το δε σε διάθεση Πολέλ ρήμα **תומ** το οποίο παρατίθεται ἐδῶ, δηλώνει τον τελειωτικό θάνατο ενός προσώπου, το οποίο ἤδη υποφέρει, ἀλλὰ ἀκόμη βρίσκεται ἐν ζωῇ.¹⁷⁹

Ο βασιλιάς αιτιολογεί την παράκλησή του προς τον **רנן**, περιγράφοντας την δραματικὴ κατάσταση που βιώνει, κάνοντας χρήση του ὀρου **יבש**. Αὐτός ο ὀρος εἶναι ἀπαξ λεγόμενο στην ΠΔ. Οἱ Ο' τον μεταφράζουν ως «σκότος δεινόν», ἐνῶ ο Ακύλλας ως «σφιγκτήρ», που δηλώνει το ὕφασμα με το οποίο τυλίγεται και σφίγγεται κάτι, με σκοπὸ αὐτὸ κάπου να προσαρμοσθεῖ. Στὰ *Εξ.* 28,13.25 παρατίθεται ἕνας παρόμοιος ὀρος, ο **תיצבשה**, ο οποίος δηλώνει ἀκριβῶς το σημεῖο στο οποίο προσαρμόζεται και δένεται σφιχτὰ το ἐπιστήθιο του ἀρχιερέα. Επιστρέφοντας στο εβραϊκὸ κείμενο, εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ο ἐν λόγω ὀρος δεν ἀπαντᾷ μόνος του στο *B' Βασ.* 1,9, ἀλλὰ μαζί με το ἀρθρο, δηλαδή ως **יבשה**, και ἔτσι δηλώνεται κάτι πολὺ συγκεκριμένο. Παράλληλα, συνοδεύεται και ἀπὸ το σε Καλ διάθεση ρήμα **תקא**, το οποίο σε χωρία ὀπως τὰ *Εξ.* 15, 15. *Ιώβ* 18,20' 21,6' 30,16. *Ψλ.* 48,7' 119,53. *Ησ.* 13,8' 21,3. *Ιερ.* 13,21, περιγράφει ὅτι κάποιος ἔχει καταληφθεῖ ἀπὸ τρόμο ἢ φρίκη, πόνο και θλίψη. Συμπερασματικὰ, στο *B' Βασ.* 1,9 ο Σαούλ βρίσκεται σε μια κατάσταση σοκ, νιώθοντας να τον κυκλώνει και να τον σφίγγει ἕνα πηχτὸ θανατερό σκοτάδι, ἀλλὰ ἀκόμη να ἀναπνέει.

Υπακούοντας στην ἐντολή του, ο **רנן** τον πλησιάζει και τον ἀποτελειώνει (**יהתהקח**). Ἀν και το κείμενο στον στ. 10 δεν ἀναφέρει το μέσο με το οποίο δολοφονεῖται ο Σαούλ (σε ἀντίθεση με τὰ *A' Βασ.* 31,4 και *A' Παρ.* 10,4, ὀπου ἐκεῖ δηλώνεται ρητῶς το ξίφος), ἀναφέρεται ο λόγος για τον ὀποῖο, τελικὰ, ο Αμαληκίτης τον σκοτώνει, και αὐτός δεν εἶναι γιατί τον λυπήθηκε στην κατάσταση που βρισκόταν, ἀλλὰ γιατί κατάλαβε ὅτι «οὐ ζήσεται μετὰ τὸ πεσεῖν (**יָלַף**) αὐτόν», δηλαδή δεν ὅτι δεν θα μπορούσε να ζήσει μετὰ την ἦττα του. Κατόπιν, ο **רנן** παίρνει το στέμμα ἀπὸ το κεφάλι του βασιλιά, και το βραχιόλι που φόραγε στο μπράτσο του, για να τα μεταφέρει στον Δαυῖδ ως πειστήρια.

¹⁷⁹ Dietrich, *Der Tod von eigener Hand*, 73.

Όταν ο Δαυίδ ακούει την αναφορά του **רַגַל**, τον καταλαμβάνει απόγνωση, σκίζει τα ρούχα του - όπως και όλοι οι υπόλοιποι άντρες του, και στη συνέχεια όλοι μαζί θρηνούν και νηστεύουν ως το βράδυ (*Β' Βασ.* 1,11-12). Όταν συνέρχεται, απευθύνεται ξανά στον Αμαληκίτη με σχεδόν ανακριτικό ύφος, έτσι ώστε να κατανοήσει καλύτερα όσα του είπε (*Β' Βασ.* 1,13-16). Από αυτόν τον πολύ αυστηρό διάλογο που έχει μαζί του, χρεώνει αποκλειστικά σε αυτόν τον θάνατο του Σαούλ και διατάζει έναν στρατιώτη του να τον χτυπήσει και να τον σκοτώσει, τιμωρώντας τον για το έγκλημα που διέπραξε δολοφονώντας «τὸν χριστὸν Κυρίου (**נִישָׁה־תָּאֵהֵי**)» (*Β' Βασ.* 1,14.16).

Και αυτό ακριβώς είναι το ζητούμενο για τους συντάκτες του *Β' Βασ.* 1,1-15. Δηλαδή να εμφανίσουν τον Δαυίδ όχι ως κάποιον χαιρέκακο, μνησικάκο και συγγνό κυβερνήτη που επιδιώκει με κάθε τρόπο να εκμεταλλευτεί τον χαμό του Σαούλ για να ανέλθει στην εξουσία, η πολλώ δε μάλλον να οργανώσει με δόλιο τρόπο την δολοφονία του (πρβλ. *Β' Βασ.* 16,7-8), αλλά ως κάποιον ο οποίος τιμά μέχρι τέλους τον προκάτοχό του, και παρά τις έντονες αντιπαραθέσεις μαζί του, αναγνωρίζει ότι ήταν ο εκλεκτός του Θεού και παίρνει εκδίκηση για τον θάνατό του. Ο **רַגַל** στην παρούσα εκδοχή του θανάτου του Σαούλ δεν είναι τίποτα παραπάνω από ένα όργανο, μια κατασκευή από τις γραφίδες των συντακτών προς την επίτευξη αυτού του σκοπού. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν ο Αμαληκίτης είπε όσα είπε - και τα παρουσίασε με τέτοιο τρόπο - ώστε να κερδίσει την εύνοια του Δαυίδ, μιας και λίγες ημέρες πριν εμφανιστεί μπροστά του ο λαός του είχε νικηθεί από αυτόν, αλλά μέσω της αντίθεσης και της αντιπαραβολής του με τον Δαυίδ, αναδεικνύεται στους αναγνώστες του κειμένου το βαθιά ανθρώπινο αλλά και αψεγάδιαστο ηγεμονικό προφίλ του δεύτερου, και έτσι εδραιώνεται και νομιμοποιείται η θέση του στη διαδοχή του θρόνου του λαού Ισραήλ (πρβλ. *Α' Παρ.* 10,14).¹⁸⁰

2.3. Ο Αχιτόφελ

¹⁸⁰ Dietrich, *Der Tod von eigener Hand*, 76-77.

Ο Αχιτόφελ παρουσιάζεται για πρώτη φορά στην βιβλική ιστορία στο *Β΄ Βασ.* 15,12 ως σύμβουλος του Δαυίδ, ο οποίος αλλάζει στρατόπεδο και εντάσσεται στον στενό επιχειρησιακό πυρήνα του υιού του, του λαοπρόβλητου Αβεσσαλώμ, και συνωμοτεί μαζί του με σκοπό την ανατροπή του νόμιμου βασιλιά, χωρίς, ωστόσο, να γίνεται λόγος στο κείμενο για τα κίνητρό του. Ήταν, μάλιστα, τέτοια η αυθεντία και το κύρος του, καθώς και η εμπειρία και η σοφία του, που οι συμβουλές που έδινε ο Αχιτόφελ εκείνο τον καιρό λογαριάζονταν σαν να ήταν «λόγος Θεού (**רַב־דָבִד אֵי־לְאֱלֹהִים**)» (*Β΄ Βασ.* 16,23). Επομένως, μια τέτοια «μεταγραφή» από πλευράς του Αβεσσαλώμ, θεωρούταν ρυθμιστικής και στρατηγικής σημασίας για την θετική έκβαση του σχεδίου του.

Όταν φτάνει στον Δαυίδ η είδηση για την προσχώρηση του εξ απορρήτων του στο πλευρό των συνωμοτών του Αβεσσαλώμ, ο βασιλιάς σχεδιάζει την επόμενη κίνησή του. Έτσι, στέλνει έναν δικό του άνθρωπο, τον Χουσαΐ, στις τάξεις του υιού του, με σκοπό να παρεισφρήσει στον κύκλο των έμπιστων προσώπων του και να προσπαθήσει αφενός να τον παραπλανήσει, ακυρώνοντας τις συμβουλές του Αχιτόφελ, και αφετέρου να μεταφέρει οποιαδήποτε σημαντική πληροφορία στην δική του πλευρά (*Β΄ Βασ.* 15,34-36). Πράγματι, ο Χουσαΐ καταφέρνει και κερδίζει την εμπιστοσύνη και την εύνοια του Αβεσσαλώμ και καθίσταται ένας από τους βασικούς συμβούλους του, μαζί με τον Αχιτόφελ (*Β΄ Βασ.* 16,15-19).

Η πρώτη συμβουλή που εμφανίζεται να δίνει ο Αχιτόφελ στον Αβεσσαλώμ, είναι να κάνει μια άκρως προβοκατόρικη κίνηση, η οποία θα μπορούσε να προκαλέσει την εχθρότητα του πατέρα του, αλλά ταυτόχρονα θα έδινε θάρρος και κίνητρο σε όλους όσοι έχουν συνταχθεί μαζί του. Τον συμβουλεύει συγκεκριμένα να πάει στην Ιερουσαλήμ, στο παλάτι – από το οποίο έχει φύγει ο Δαυίδ για να προστατευτεί (βλ. *Β΄ Βασ.* 15,13 κ.ε.) – και να πλαγιάσει με όλες τις παλλακίδες του πατέρα του. Όπως φαίνεται από χωρία σαν το *Β΄ Βασ.* 3,7 (πρβλ. και *Α΄ Βασ.* 2,22) μια τέτοια πράξη μπορούσε να θεωρηθεί ως ευθεία διεκδίκηση της βασιλικής εξουσίας, και αν μη τι άλλο, αφορά σε πάρα πολύ προσωπικά ζητήματα: πολλώ δε μάλλον όταν αυτά σχετίζονται με την ιδιωτική ζωή ενός πατέρα, στα οποία επεμβαίνει ο υιός.

Αυτή η πρώτη συμβουλή του Αχιτόφελ, επομένως, αποδεικνύει πόσο καλά γνώριζε τον Δαβίδ, αλλά και πόσο πανούργος ήταν έτσι ώστε να σχεδιάσει ένα τέτοιου είδους συμβολικό και πολιτικό πλήγμα προς το πρόσωπό του, το οποίο σίγουρα θα τον εξόργιζε. Ταυτόχρονα, η συμβουλή του μπορεί να θεωρηθεί και ως πραγματοποίηση της προφητείας του Νάθαν στο *Β΄ Βασ.* 12,11-12, γεγονός που ενισχύει την αντίληψη σύμφωνα με την οποία οι συμβουλές του Αχιτόφελ αξιολογούνταν σαν «λόγος Θεού».

Το θέμα είναι όμως τί μπορεί να γίνει και σε ένα επίπεδο πέρα από το συμβολικό/ πολιτικό· σε ένα επίπεδο καθαρά στρατιωτικό, διότι εκεί θα κριθεί η επικράτηση του Αβεσσαλώμ και θα ανοίξει ο δρόμος της διαδοχής προς τον θρόνο – ή και όχι. Οπότε, ο Αχιτόφελ οργανώνει την δεύτερη κίνησή του, προτείνοντας να επιλέξει ο ίδιος δώδεκα χιλιάδες άνδρες, των οποίων θα ηγηθεί και θα πάει μαζί τους να καταδιώξει τον Δαβίδ εκείνη κιάλας την ίδια νύχτα (*Β΄ Βασ.* 17,1). Ενδεχομένως σε αυτό το σημείο να αναδεικνύονται κάποιες προσωπικές φιλοδοξίες του Αχιτόφελ, αλλά και τα αρχηγικά κίνητρα τα οποία, εν τέλει, τον οδήγησαν στο να αλλάξει στρατόπεδο και να φύγει από τον Δαβίδ. Σε κάθε περίπτωση, η ιδέα του είναι μετρημένη, ρεαλιστική, ακριβής, πρακτική και στοχοθετημένη,¹⁸¹ και πράγματι, εν πρώτοις, φαίνεται καλή στον Αβεσσαλώμ αλλά και σε όλους τους πρεσβύτερους του Ισραήλ, δηλαδή στην αυλή που υπήρχε γύρω του (*Β΄ Βασ.* 17,4).

Ωστόσο, ο Αβεσσαλώμ ζητά σε αυτό το σημείο και την γνώμη του Χουσαΐ (*Β΄ Βασ.* 17,5), ο οποίος αμφισβητεί την γνωμοδότηση του Αχιτόφελ (*Β΄ Βασ.* 17,7). Αντ' αυτής, ο ίδιος προτείνει να συγκεντρωθούν κοντά στον Αβεσσαλώμ όλοι οι Ισραηλίτες, από την Δαν ως και την Βέερ – Σεβά (*Β΄ Βασ.* 17,11) και να επιτεθούν στον Δαβίδ. Με αυτόν τον γεωγραφικό προσδιορισμό εννοείται ολόκληρο το σύνολο της χώρας των Ισραηλιτών, από τον βορρά μέχρι και τον νότο, όπως χαρακτηριστικά αποτυπώνεται σε χωρία σαν το *Κρ.* 20,1.

Το τέχνασμα του Χουσαΐ είναι απλό και έχει ψυχολογικές προεκτάσεις: σε αντίθεση με τον Αχιτόφελ, ο οποίος παίρνει πάνω του όλη την οργάνωση και την εκτέλεση της επιχείρησης, ο Χουσαΐ εκφράζοντας την ανωτέρω θέση, προκρίνει

¹⁸¹ Dietrich, *Der Tod von eigener Hand*, 76-77.

τα περιουσιακά του ζητήματα. Και, τέλος, αποφασίζει να κρεμαστεί, πράξη την οποία φαίνεται να την κάνει ιδιωτικά, μόνος, μακριά από τα μάτια όλων εκείνων που τον είχαν προηγουμένως δημόσια «σκοτώσει κοινωνικά». Ο Αχιτόφελ όμως, πριν καν αυτοκτονήσει, ήταν ήδη νεκρός.

2.4. Ο βασιλιάς Ζιμρί

Πληροφορίες για τον Ζιμρί (יִזְרְיָהוּ, Μ/ «Ζαμβρί», Ο΄. περ. 882 π.Χ.) αντλούνται από δύο αλληλεξαρτώμενες σύντομες περικοπές, οι οποίες παρατίθενται η μία μετά την άλλη στα *Γ΄ Βασ.* 16,8-14. 15-18.

Αναλυτικότερα, στα *Γ΄ Βασ.* 16,8-14 γίνεται λόγος για τον προκάτοχό του, βασιλιά του Ισραήλ Ηλά, ο οποίος διαδέχεται τον πατέρα του, Βασά. Ο Ζιμρί ήταν αξιωματικός του Ηλά, αρχηγός των μισών μονάδων των αμαξών, ο οποίος συνωμότησε εναντίον του, και όταν τον βρήκε σε μια αδύναμη στιγμή υπό την επήρεια μέθης στην Τιρσά, μια πόλη της Σαμάριας βορειοανατολικά της Συχέμ, εισέβαλε στο βασιλικό ανάκτορο όπου βρισκόταν, τον χτύπησε και τον σκότωσε (*Γ΄ Βασ.* 16,9-10). Με αυτό τον τρόπο ανέρχεται ο ίδιος στον θρόνο, και για να εδραιώσει την εξουσία του εξοντώνει κάθε μέλος της οικογένειας του Βασά (*Γ΄ Βασ.* 16,11-12).

Όλα αυτά τα γεγονότα, ωστόσο, φέρεται να τα είχε προαναγγείλει ο προφήτης Ιηού, και συνέβησαν διότι ο Βασά και ο υιός του ο Ηλά αμάρτησαν λατρεύοντας ψεύτικους θεούς. Παράλληλα, παρέσυραν στις αμαρτίες τους όλον τον λαό Ισραήλ (*Γ΄ Βασ.* 16,12-13) ακολουθώντας το κακό παράδειγμα του Ιεροβοάμ (*Γ΄ Βασ.* 15,35) και έτσι δυσαρέστησαν τον Γιαχβέ.

Ως συμπλήρωμα των ανωτέρω, ακολουθούν τα *Γ΄ Βασ.* 16,15-18.

Γ΄ Βασ. 16,15-18

M	O'
<p>¹⁵ בַּשָּׁנָה עֶשְׂרִים וְשֶׁבַע שָׁנָה לְאַסָּא שִׁבְעַת יָמִים מֶלֶךְ יְהוּדָה מֶלֶךְ זִמְרִי בְּתַרְצָה וְהָעָם חָזִים עַל־גְּבֻתוֹן אֲשֶׁר לְפָלְשֵׁתִים:</p> <p>¹⁶ וַיִּשְׁמַע הָעָם הַחֲנִים לְאֹמֶר קִשָּׁר זִמְרִי וְגַם הִכָּה אֶת־הַמֶּלֶךְ וַיִּמְלְכוּ כָל־ יִשְׂרָאֵל אֶת־עַמְרִי שֶׁר־צָבָא עַל־ יִשְׂרָאֵל בִּיזֹם הוּא בְּמַחְנָה:</p> <p>¹⁷ וַיַּעֲלֶה עַמְרִי וְכָל־יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ מִגְּבֻתוֹן וַיֵּצְאוּ עַל־תַּרְצָה:</p> <p>¹⁸ וַיְהִי כִּרְאוֹת זִמְרִי כִּי־נִלְכְּדָה הָעִיר וַיָּבֹא אֶל־אַרְמוֹן בֵּית־הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁרֹף עָלָיו אֶת־בֵּית־הַמֶּלֶךְ בְּאֵשׁ וַיָּמָת:</p>	<p>¹⁵ καὶ Ζαμβρι ἐβασίλευσεν ἑπτὰ ἡμέρας ἐν Θερσα καὶ ἡ παρεμβολὴ Ἰσραηλ ἐπὶ Γαβαθων τὴν τῶν ἀλλοφύλων</p> <p>¹⁶ καὶ ἤκουσεν ὁ λαὸς ἐν τῇ παρεμβολῇ λεγόντων συνεστράφη Ζαμβρι καὶ ἔπαισεν τὸν βασιλέα καὶ ἐβασίλευσαν ἐν Ἰσραηλ τὸν Αμβρι τὸν ἡγούμενον τῆς στρατιᾶς ἐπὶ Ἰσραηλ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν τῇ παρεμβολῇ</p> <p>¹⁷ καὶ ἀνέβη Αμβρι καὶ πᾶς Ἰσραηλ μετ' αὐτοῦ ἐκ Γαβαθων καὶ περικάθισαν ἐπὶ Θερσα</p> <p>¹⁸ καὶ ἐγενήθη ὡς εἶδεν Ζαμβρι ὅτι προκατείλημπται αὐτοῦ ἡ πόλις καὶ εἰσπορεύεται εἰς ἄντρον τοῦ οἴκου τοῦ βασιλέως καὶ</p>

	<p>ἐνεπύρισεν ἐπ’αὐτὸν τὸν οἶκον τοῦ βασιλέως ἐν πυρὶ καὶ ἀπέθανεν</p>
--	--

Σύμφωνα με το εβραϊκό του *Γ' Βασ.* 16,15 (πρβλ. *Γ' Βασ.* 16,8) τα δραματικά γεγονότα που περιγράφονται για το βασίλειο του Ισραήλ λαμβάνουν χώρα ενώ στο βασίλειο του Ιούδα κυριαρχεί ο Ασά. Είναι, συγκεκριμένα, κατά το εικοστό έβδομο έτος της βασιλείας του Ασά όπου ο Ζιμρί γίνεται βασιλιάς του Ισραήλ. Ενδεχομένως αυτός ο χρονικός ετεροπροσδιορισμός των γεγονότων για το Ισραήλ να προέρχεται από την βούληση κάποιων συντακτών με δευτερονομιστικές «διαθέσεις», οι οποίοι σκιαγραφούν το βόρειο βασίλειο με τα μελανότερα χρώματα και αποτυπώνουν όσα συμβαίνουν εκεί υπό το πρίσμα «αμαρτία – τιμωρία».¹⁸⁵

Πράγματι, η κατάσταση που προκύπτει για το βόρειο βασίλειο και από τις δύο υπό εξέταση περικοπές καταδεικνύει μια εικόνα πλήρους παρακμής και διάλυσής του: εν μέσω πολέμου με τους Φιλισταίους (*Γ' Βασ.* 16,15) ο βασιλιάς Ηλά αντί να βρίσκεται στο πεδίο της μάχης για να ηγηθεί των στρατευμάτων στην πόλη Γιββεθών (νοτιοδυτικά της Σαμάρειας), βρίσκεται μεθυσμένος μακριά, έχοντας αποσυρθεί στην βασιλική του κατοικία στην Τιρσά. Το ίδιο, όμως, συμβαίνει και με τον Ζιμρί, καθώς παρουσιάζεται να μην τον ενδιαφέρει η έκβαση της μάχης, αλλά οι πολιτικές εξελίξεις και τα δικά του, προσωπικά οφέλη που μπορεί να κερδίσει μέσω αυτών. Έτσι, βρίσκεται και αυτός μακριά από το κέντρο των στρατιωτικών επιχειρήσεων και συνωμοτεί ώστε να ανατρέψει τον βασιλιά. Αν και τελικά τα καταφέρνει (*Γ' Βασ.* 16,10), στο *Γ' Βασ.* 16,15 παραδίδεται η πληροφορία ότι η περίοδος κατά την οποία βασίλευσε από το παλάτι στην Τιρσά ήταν μόνο επτά μέρες. Κατά τον Dietrich¹⁸⁶ αυτή η «επταήμερος» δεν αποτελεί ακριβής ιστορική

¹⁸⁵ V. Fritz, *Das erste Buch der Könige* (ZBK 10/1), Zürich: Theologische Verlag Zürich, 1996, 158 κ.ε.

¹⁸⁶ Dietrich, *Der Tod von eigener Hand*, 121-122, υπ. 337.

αναφορά, αλλά έναν έμμεσο τρόπο για να δηλωθεί ότι η βασιλεία του Ζιμρί διήρκησε ελάχιστο χρόνο.

Σε κάθε περίπτωση, όταν φτάνει η είδηση για την συνομωσία του Ζιμρί στα στρατεύματα στη Γιββεθών, την ίδια ημέρα εκεί ανακηρύσσεται ομόφωνα βασιλιάς ο Αμρί, ο αρχιστράτηγος του Ισραήλ (Γ' Βασ. 16,16), πρόσωπο στο οποίο, επομένως, ο Ζιμρί ήταν υφιστάμενος. Αμέσως, ο Αμρί και όλοι οι Ισραηλίτες που ήταν μαζί του φεύγουν από την Γιββεθών και πηγαίνουν να πολιορκήσουν την Τιρσά (Γ' Βασ. 16,17).

Η πόλη δεν αργεί να κυριευθεί, και κατά τον Noth¹⁸⁷ είναι δηλωτικός ο τρόπος με τον οποίο το κείμενο στο Γ' Βασ. 16,18 περιγράφει τις κινήσεις του Ζιμρί μπροστά σε αυτήν την εξέλιξη: ο συντάκτης χρησιμοποιεί το σε Καλ εμπρόθετο απαρέμφατο του ρήματος **הָבִי**, το οποίο σημαίνει «βλέπω», για να εκφράσει αφενός ότι ο βασιλιάς παρακολουθεί με τα ίδια του τα μάτια την προσπάθεια πολιορκίας και κατάκτησης της Τιρσά, αλλά και την κατάληψη του ανακτόρου του από τις δυνάμεις του Αμρί, και αφετέρου ότι συνειδητοποιεί πως το τέλος τού πλησιάζει. Μπροστά σε αυτόν τον κίνδυνο ο Ζιμρί δεν πέφτει πάνω στο σπαθί του, όπως έκανε ο Σαούλ, αλλά επιλέγει να κλειστεί στο πύργο του ανακτόρου του (**וַיִּמְרָא**, πρβλ. Αμ. 1,4· 2,5), να βάλει φωτιά και να πεθαίνει μέσα στις φλόγες (Γ' Βασ. 16,18).

Ο τρόπος με τον οποίο αυτοκτονεί ο Ζιμρί ενδεχομένως να στοχεύει, πέρα από το να μην πέσει ζωντανός στα χέρια των εχθρών του, στο να καταφέρει ένα ύστατο πλήγμα σε αυτούς, καταστρέφοντας μαζί και το βασιλικό παλάτι το οποίο διεκδικούν.¹⁸⁸ Ο Shemesh¹⁸⁹ βλέπει σε αυτή την επιλογή του Ζιμρί ομοιότητες με την αυτοκτονία του Σαμψών από την άποψη μιας πράξης κατευθυνόμενης και από

¹⁸⁷ M. Noth, *Könige. 1. Teilband. I Könige 1-16* (BK 9,1), Neukirchen – Vln 2¹⁹⁸³, 349.

¹⁸⁸ Dietrich, *Der Tod von eigener Hand*, 121-122, υπ. 337.

¹⁸⁹ Y. Shemesh, "Suicide in the Bible", *JBQ* 37 (2009), 166.

εκδίκηση, ενώ για τον Branch¹⁹⁰ ο Ζαμρί αποτελεί «το αρχαίο αντίστοιχο του σημερινού “βομβιστή αυτοκτονίας”».

2.5. Ο Πτολεμαίος ο Μάκρων

Β' Μακ. 10,10 - 13

¹⁰ νυνὶ δὲ τὰ κατὰ τὸν Εὐπάτορα Ἀντίοχον υἱὸν δὲ τοῦ ἀσεβοῦς γενόμενον δηλώσομεν αὐτὰ συντέμνοντες τὰ συνέχοντα τῶν πολέμων κακὰ ¹¹ οὗτος γὰρ παραλαβὼν τὴν βασιλείαν ἀνέδειξεν ἐπὶ τῶν πραγμάτων Λυσίαν τινὰ Κοίλης δὲ Συρίας καὶ Φοινίκης στρατηγὸν πρῶταρχον ¹² Πτολεμαῖος γὰρ ὁ καλούμενος Μάκρων τὸ δίκαιον συντηρεῖν προηγούμενος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους διὰ τὴν γεγонуῖαν εἰς αὐτοὺς ἀδικίαν ἐπειρᾶτο τὰ πρὸς αὐτοὺς εἰρηνικῶς διεξάγειν ¹³ ὅθεν κατηγορούμενος ὑπὸ τῶν φίλων πρὸς τὸν Εὐπάτορα καὶ προδότης παρ' ἕκαστα ἀκούων διὰ τὸ τὴν Κύπρον ἐμπιστευθέντα ὑπὸ τοῦ Φιλομήτορος ἐκλιπεῖν καὶ πρὸς Ἀντίοχον τὸν Ἐπιφανῆ ἀναχωρῆσαι μῆτε εὐγενῆ τὴν ἐξουσίαν εὐγενίσας φαρμακεύσας ἑαυτὸν ἐξέλιπεν τὸν βίον

Το υπό εξέταση απόσπασμα ρίχνει φως σε στην ενδιάμεση περίοδο, η οποία έπεται του θανάτου «τοῦ ἀσεβοῦς» Αντιόχου Δ' του Επιφανούς (164 π.Χ.) και των εγκαινίων του Ναού από τον Ιούδα τον Μακκαβαίο (πρβλ. *Α' Μακ. 6,1-16. 4,36-59*), και προηγείται των διωγμών που ξέσπασαν και πάλι κατά των Μακκαβαίων (*Α' Μακ. 5,3-8. Β' Μακ. 10,14 κ.ε.*).

Αναλυτικότερα, ο Αντιόχος Δ' ο Επιφανής πεθαίνει κατά την επιστροφή του από την εκστρατεία του στην Περσία και με επιστολή του (*Β' Μακ. 9,19-26*) αφήνει ως διάδοχό του, βασιλιά και κυβερνήτη της ελληνιστικής Αυτοκρατορίας των Σελευκιδών, τον μόλις εννιάχρονο υιό του, Αντίοχο Ε' τον Ευπάτορα. Η παραμονή του στον θρόνο θα είναι βραχύβια, καθώς θα κυβερνήσει μόλις από το 164 έως το

¹⁹⁰ R. G. Branch, “Zimri: Slave or Official? The Strange Story of Israel’s week – long, Suicide King (1 Kings 16: 18-20),” *JSem* 16 (2007), 385.

161 π.Χ. Κατά την περίοδο εκείνη, ωστόσο, την εξουσία «ἐπὶ τῶν πραγμάτων» την είχε ο Λυσίας, ανώτερος διοικητής της Κοίλης Συρίας, της περιοχής, δηλαδή, μεταξύ Λιβάνου και Αντιλιβάνου, και της Φοινίκης, ο οποίος συνεχίζει την πολιτική του Αντιόχου Δ΄ του Επιφανούς εναντίον των Εβραίων με την βοήθεια του στρατηγού του, Γοργία (*Β΄ Μακ.* 10,14-13,26).

Σύμφωνα με το ανωτέρω απόσπασμα (*Β΄ Μακ.* 10,12) ο Λυσίας λαμβάνει το αξίωμά του αντικαθιστώντας κάποιον Πτολεμαίο καλούμενο Μάκρων. Στο *Β΄ Μακ.* 10,13 αναφέρεται ότι αυτός ο συγκεκριμένος Πτολεμαίος έχαιρε προηγουμένως την εμπιστοσύνη του Αιγύπτιου βασιλιά Πτολεμαίου ΣΤ΄ του Φιλομήτορα (186-145 π.Χ.), ο οποίος μάλιστα τον είχε διορίσει κυβερνήτη της Κύπρου. Ο ιστορικός Πολύβιος διασώζει στο έργο του *Ιστορίαι* μία αναφορά η οποία κατά πάσα πιθανότητα παραπέμπει στον Πτολεμαίο Μάκρων:¹⁹¹ «Ὅτι Πτολεμαῖος ὁ στρατηγὸς ὁ κατὰ Κύπρον οὐδαμῶς Αἰγυπτιακὸς γέγονεν, ἀλλὰ νουνεχὴς καὶ πρακτικὸς» (27.13.1). Ὄντας λοιπὸν «νουνεχὴς καὶ πρακτικὸς», ὅταν οἱ Πτολεμαῖοι χάνουν τον ἕκτο Συριακὸ πόλεμο (170-168 π.Χ.) ἀπὸ τον Αντίοχο Δ΄ τον Επιφανή και ἡ Αἴγυπτος ἀνακηρύσσεται προτεκτοράτο των Σελευκιδῶν,¹⁹² ο Πτολεμαῖος Μάκρων φαίνεται να ζυγίζει την συγκυρία και να αλλάζει στρατόπεδο, και ἔτσι να εντάσσεται στις τάξεις των νικητῶν (*Β΄ Μακ.* 10,13). Μάλιστα, μερικά χρόνια αργότερα εμφανίζεται να βρίσκεται στην διοίκηση της Κοίλης Συρίας και της Φοινίκης (*Β΄ Μακ.* 8,8-29), προσπαθώντας να αποκαταστήσει τις αδικίες που το προηγούμενο διάστημα (πρβλ. *Α΄ Μακ.* 3,38-4,25) είχαν συμβεί στους Ιουδαίους, καθιερώνοντας ειρηνικές σχέσεις μαζί τους (*Β΄ Μακ.* 10,12).

Ο θάνατος του Αντιόχου Δ΄, ὅμως, φαίνεται να αλλάζει εντελῶς τις ισορροπίες δύναμης, και οἱ προσπάθειες που κάνει ο Λυσίας για τον ἔλεγχο της εξουσίας να στρέφονται και κατὰ του Πτολεμαίου Μάκρων. Φαίνεται, ἔτσι, να ενορχηστρώνει μια «δολοφονία χαρακτήρα» εναντίον του, κατηγορώντας τόν στον Ευπάτορα ως προδότη (*Β΄ Μακ.* 10,13), ενδεχομένως επειδὴ ἀκολουθοῦσε μια φιλο-εβραϊκὴ πολιτικὴ με την οποία ο Λυσίας δεν συμφωνοῦσε, λογίζοντάς την ως ενδοτισμὸ και

¹⁹¹ Βλ. Τ. Β. Mitford, "Ptolemy Macron", στο: *Studi in onore di Aristide Calderini e Roberto Paribeni 2: Studi di papirologia e antichite orientali*. (Milano: Ceschina 1957), 163-187.

¹⁹² Βλ. Κ. Θ. Ζάρρας, *Ιστορία της Εποχής της Καινής Διαθήκης* (Αθήνα: Έννοια, 2005), 165.

απομάκρυνση από την κυρίαρχη στάση που ακολουθούσαν μέχρι πρότινος οι Σελευκίδες με τον Επιφανή.

Ο Dietrich¹⁹³ διακρίνει πίσω από την φράση του κειμένου «κατηγορούμενος υπό τῶν φίλων πρὸς τὸν Εὐπάτορα» την ύπαρξη ενός επίσημου συμβουλευτικού οργάνου το οποίο πλαισίωνε τον εκάστοτε βασιλιά και είχε την ισχύ πολιτικού δικαστηρίου. Ο Gunneweg¹⁹⁴ σημειώνει την παρουσία μιας ομάδας συμβούλων κοντά στον Αντίοχο Ε', την οποία συγκροτούσαν τρεις Ρωμαίοι συγκλητικοί. Ο ρόλος της ήταν η αποκλειστική εξυπηρέτηση των συμφερόντων της Ρώμης, που παρακολουθούσε ήδη στενά τις πολιτικές εξελίξεις στο κράτος των Σελευκιδών (βλ. Συνθήκη Απάμειας, 188 π.Χ.). Ίσως ο Λυσίας να είχε πρόσβαση σε αυτό το όργανο, το οποίο ενεργοποιήθηκε όχι απλώς για να επηρεάσει τον Ευπάτορα, αλλά για να δικάσει και να καταδικάσει τον Πτολεμαίο Μάκρων, αποδίδοντάς του την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας.

Σε αυτή την περίπτωση η αυτοκτονία φαίνεται να αποτελούσε για τον Πτολεμαίο Μάκρων την μόνη ενδεδειγμένη διέξοδο τιμής, ώστε να γλυτώσει από την ταπείνωση της εξορίας ή της δημόσιας εκτέλεσης. Ενδεχομένως σε αυτό το σημείο να συνδέονται τυπολογικά οι ιστορίες του Αχιτόφελ και του Πτολεμαίου, καθώς και οι δύο, πριν αυτοκτονήσουν, αμφισβητούνται δημόσια από συγκεκριμένα συλλογικά όργανα, χάνοντας το αξίωμά τους. Προς αυτή την κατεύθυνση, δηλωτικός είναι ο τρόπος με τον οποίο ολοκληρώνεται η υπό εξέταση περικοπή, όπου ο Πτολεμαίος περιγράφεται να μην αντέχει την απαξίωση που του επιφυλάσσουν, και να μην καταδέχεται να κατέχει την εξουσία χωρίς να τον έχουν σε υπόληψη. Έτσι, πήρε δηλητήριο και αυτοκτόνησε.

2.6. Ο Ραζίς

¹⁹³ Dietrich, *Der Tod von eigener Hand*, 192.

¹⁹⁴ Βλ. Α. Η. J. Gunneweg, *Η Ιστορία του Ισραήλ έως την Εξέγερση του Βαρ-Κοχβά*, (μτφρ. Ι. Χ. Μούρτζιος, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πουρναρά, 1997), 344.

Οι συνθήκες αλλάζουν για την Αυτοκρατορία των Σελευκιδών, και ηγεμόνας της πλέον είναι ο Δημήτριος Α΄ ο Σωτήρ, ο οποίος κυβερνά κατά την περίοδο 161-150 π.Χ. Ο Δημήτριος, υιός του Σέλευκου Δ΄ και ανιψιός του Αντιόχου Δ΄ του Επιφανούς, δραπετεύει από τη Ρώμη, όπου ήταν αιχμάλωτος, και οργανώνει την δολοφονία του Αντιόχου Ε΄ του Ευπάτορα και του αντιβασιλέα Λυσία, καταλαμβάνοντας ο ίδιος την εξουσία (*Β΄ Μακ.* 14,1-2). Η τακτική του σε σχέση με τους Ιουδαίους ήταν κατευναστική, καθώς επικυρώνει την θρησκευτική τους ελευθερία και διορίζει για αρχιερέα τον προσκείμενο σε αυτόν Άλκιμο (*Β΄ Μακ.* 14,3 κ.ε.).

Από την άλλη μεριά, όμως, οι Μακκαβαιοί δεν ήταν ευχαριστημένοι με αυτά που μέχρι τότε είχαν καταφέρει, καθώς διεκδικούσαν παράλληλα και την πλήρη πολιτική τους αυτονομία, συνεχίζοντας τις στρατιωτικές τους επιχειρήσεις.¹⁹⁵ Για να τις αντικρούσει και να τις καταστείλει, ο Δημήτριος στέλνει στην Ιουδαία τον Νικάνορα (*Α΄ Μακ.* 7,26-50. *Β΄ Μακ.* 14,12-15,36) - ήδη γνωστός και ως αξιωματικός του Λυσία (*Α΄ Μακ.* 3,38 κ.ε.). Αυτός, αν και αρχικά συνάπτει προσωπική φιλία με τον Ιούδα τον Μακκαβαίο (*Β΄ Μακ.* 14,15-25), στην συνέχεια αλλάζει γνώμη φοβούμενος την οργή του Δημητρίου. Έτσι, προσπαθεί να αιχμαλωτίσει τον Ιούδα, ο οποίος έχοντας καταλάβει την αλλαγή της στάσης του Νικάνορα προς το πρόσωπό του, κρύβεται και οργανώνει τις επόμενες κινήσεις του (*Β΄ Μακ.* 14,26-30). Όταν ο Νικάνωρ αντιλαμβάνεται την αντίδραση του Ιούδα, οδεύει προς την Ιερουσαλήμ και απειλεί τους ιερείς που τελούσαν θυσίες, ότι αν δεν του παραδώσουν δέσμιο τον Ιούδα, τότε θα ισοπεδώσει τον Ναό, θα γκρεμίσει τον βωμό του, και στη θέση του θα ανεγείρει ναό προς τιμήν του Διονύσου (*Β΄ Μακ.* 14,31-33), απειλή η οποία θυμίζει όσα έκανε ο Αντίοχος Δ΄ ο Επιφανής (*Α΄ Μακ.* 1,41-61. *Β΄ Μακ.* 6,1-11).

Ως αποκορύφωμα αυτής της έντασης ακολουθούν όσα παρατίθεται στα *Β΄ Μακ.* 14,37 – 46.

Β΄ Μακ. 14,37 - 46

¹⁹⁵ Βλ. Gunneweg, *Η Ιστορία του Ισραήλ*, 344-345.

³⁷ Ραζις δέ τις τῶν ἀπὸ Ἱεροσολύμων πρεσβυτέρων ἐμηνύθη τῷ Νικάνορι ἀνὴρ φιλοπολίτης καὶ σφόδρα καλῶς ἀκούων καὶ κατὰ τὴν εὐνοίαν πατὴρ τῶν Ἰουδαίων προσαγορευόμενος ³⁸ ἦν γὰρ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις τῆς ἀμειξίας κρίσιν εἰσηνεγμένος Ἰουδαϊσμοῦ καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ παραβλημένος μετὰ πάσης ἐκτενίας ³⁹ βουλόμενος δὲ Νικάνωρ πρόδηλον ποιῆσαι ἦν εἶχεν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους δυσμένειαν ἀπέστειλεν στρατιώτας ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους συλλαβεῖν αὐτόν ⁴⁰ ἔδοξεν γὰρ ἐκεῖνον συλλαβῶν τούτοις ἐνεργάσασθαι συμφορὰν ⁴¹ τῶν δὲ πληθῶν μελλόντων τὸν πύργον καταλαβέσθαι καὶ τὴν αὐλαίαν θύραν βιαζομένων καὶ κελευόντων πῦρ προσάγειν καὶ τὰς θύρας ὑφάπτειν περικατάλημπος γενόμενος ὑπέσθηκεν ἑαυτῷ τὸ ξίφος ⁴² εὐγενῶς θέλων ἀποθανεῖν ἥπερ τοῖς ἀλιτηρίοις ὑποχείριος γενέσθαι καὶ τῆς ἰδίας εὐγενείας ἀναξίως ὑβρισθῆναι ⁴³ τῇ δὲ πληγῇ μὴ κατευθικτήσας διὰ τὴν τοῦ ἀγῶνος σπουδὴν καὶ τῶν ὄχλων ἔσω τῶν θυρωμάτων εἰσβαλλόντων ἀναδραμῶν γενναίως ἐπὶ τὸ τεῖχος κατεκρήμνισεν ἑαυτὸν ἀνδρωδῶς εἰς τοὺς ὄχλους ⁴⁴ τῶν δὲ ταχέως ἀναποδισάντων γενομένου διαστήματος ἦλθεν κατὰ μέσον τὸν κενεῶνα ⁴⁵ ἔτι δὲ ἔμπρους ὑπάρχων καὶ πεπυρωμένος τοῖς θυμοῖς ἐξαναστάς φερομένων κρουνηδὸν τῶν αἱμάτων καὶ δυσχερῶν τῶν τραυμάτων ὄντων δρόμῳ τοὺς ὄχλους διελθὼν καὶ στάς ἐπὶ τινος πέτρας ἀπορρῶγος ⁴⁶ παντελῶς ἔξαιμος ἤδη γινόμενος προβαλὼν τὰ ἔντερα καὶ λαβὼν ἑκατέραις ταῖς χερσὶν ἐνέσεισε τοῖς ὄχλοις καὶ ἐπικαλεσάμενος τὸν δεσπότην τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνεύματος ταῦτα αὐτῷ πάλιν ἀποδοῦναι τόνδε τὸν τρόπον μετήλλαξεν.

Ο πρωταγωνιστής του ανωτέρω αποσπάσματος είναι ο Ραζίς, ένας πρεσβύτερος των Ἱεροσολύμων, ο οποίος χαρακτηρίζεται ως «άνηρ φιλοπολίτης» γιατί αγαπούσε τους συμπατριώτες του, με αυτούς να του ανταποδίδουν την αγάπη και να την εκφράζουν με υπέρτατο σεβασμό ονομάζοντάς τον «πατὴρ τῶν Ἰουδαίων» (Β' Μακ. 14,37). Σύμφωνα με το κείμενο (Β' Μακ. 14,38), ο Ραζίς είχε δείξει στο παρελθόν μεγάλο ζήλο και αυτοθυσία για την τήρηση των θρησκευτικών νόμων του Ἰουδαϊσμοῦ, διακινδυνεύοντας την ἴδια του την σωματική ακεραιότητα και την ζωή. Επομένως, η παρουσία του Ραζίς μαζί με τους ιερεῖς του Ναοῦ και τον υπόλοιπο λαό, προσέδιδε στους Ἰουδαίους ἕνα ηθικό πλεονέκτημα και τους τόνωνε

ψυχολογικά. Είναι για αυτούς τους λόγους που ο Νικάνορας, προσπαθώντας να τους επιφέρει ένα ψυχολογικό πλήγμα και κάνοντας επίδειξη δύναμης, στέλνει πεντακόσιους στρατιώτες να τον συλλάβουν (*Β' Μακ.* 14,39-40).

Η αντίδραση του Ραζίς είναι να κρυφτεί σε κάποιον πύργο, με τους στρατιώτες να το μαθαίνουν και να πηγαίνουν να τον καταλάβουν παραβιάζοντας την εξωτερική πύλη και βάζοντας της φωτιά. Τότε, περικυκλωμένος καθώς ήταν από παντού, ο Ραζίς πέφτει πάνω στο ξίφος του (*Β' Μακ.* 14,41), όπως κάποτε είχε κάνει ο Σαούλ στο *Α' Βασ.* 31,4. Στο κείμενο, αυτή η πράξη αιτιολογείται ως «εὐγενῶς θέλων ἀποθανεῖν ἤπερ τοῖς ἀλιτηρίοις ὑποχείριος γενέσθαι καὶ τῆς ἰδίας εὐγενείας ἀναξίως ὑβρισθῆναι» (*Β' Μακ.* 14,42). Επομένως, η κίνηση που κάνει να αφαιρέσει την ζωή του εντάσσεται σε ένα πλαίσιο όπου στρατιωτικά δεν υπάρχει διέξοδος και εναλλακτική επιλογή για την διατήρηση της τιμής και της υπόληψής του.¹⁹⁶

Μόνο που, σύμφωνα με το *Β' Μακ.* 14,43, το τραύμα που ο Ραζίς επιχειρεί να προκαλέσει στον εαυτό του δεν είναι θανατηφόρο, καθώς έγινε απρόσεκτα και βιαστικά. Έτσι, αποπειράται για δεύτερη φορά να αυτοκτονήσει πηδώντας από το τείχος του πύργου. Η απόπειρα αυτή λαμβάνει χώρα κατά την διάρκεια της εφόδου των στρατιωτών εντός του πύργου και χαρακτηρίζεται από τον συντάκτη του κειμένου ως «γενναία» ίσως γιατί ο Ραζίς προσπαθεί να παρασύρει μαζί του στον θάνατο όσους στρατιώτες εκείνες τις στιγμές τον κυνηγούσαν και προσπαθούσαν να τον πιάσουν, αλλά και επιδιώκοντας να χτυπήσει θανάσιμα εκείνους πάνω στους οποίους θα έπεφτε.¹⁹⁷

Ούτε όμως αυτή, η δεύτερη ηρωική προσπάθεια του Ραζίς, στέφεται με επιτυχία, καθώς το πλήθος των στρατιωτών παραμέρισε και εκείνος έπεσε στο κενό που δημιουργήθηκε (*Β' Μακ.* 14,44). Τότε, αιμόφυρτος και τραυματισμένος όπως ήταν, αλλά ακόμη ζωντανός και φλογισμένος με θάρρος, σέρνεται προς έναν απόκρημνο βράχο και πιάνει με τα δυο του χέρια τα έντερά του προβάλλοντάς τα στο πλήθος, παρακαλώντας «τὸν δεσπόμενον τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνεύματος» Θεό να του

¹⁹⁶ Dietrich, *Der Tod von eigener Hand*, 106.

¹⁹⁷ Dietrich, *Der Tod von eigener Hand*, 106.

τα ξαναδώσει (Β' Μακ. 14,45-46). Έτσι, ο Ραζίς πεθαίνει κραυγάζοντας μια ομολογία πίστεως η οποία αφορά στην σωματική του ανάσταση.

3. Η στάση της κοινότητας Ισραήλ στα περιστατικά των αυτοκτονιών¹⁹⁸

3.1. Ο Σαμψών

Η διήγηση για την αυτοκτονία του Σαμψών ολοκληρώνεται με τον ακόλουθο στίχο:

Κρ. 16,31

Μ	Ο'
<p>וַיֵּרְדוּ אָחִיו וְכָל־בֵּית אָבִיהֶוּ וַיִּשְׁאוּ אֹתוֹ וַיַּעֲלֵהוּ וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בֵּין צְרָעָה וּבֵין אֲשָׁתָלַל בְּקֶבֶר מְנוּחַ אָבִיו וְהוּא פָּטַפַּ אֶת־יִשְׂרָאֵל עַשְׂרִים שָׁנָה: פ</p>	<p>καὶ κατέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ ὁ οἶκος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἔλαβον αὐτὸν καὶ ἀνέβησαν καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἀνά μέσον Σαραα καὶ ἀνά μέσον Εσθαολ ἐν τῷ τάφῳ Μανωε τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ αὐτὸς ἔκρινεν τὸν Ισραηλ εἴκοσι ἔτη</p>

Σύμφωνα με το ανωτέρω απόσπασμα, τα αδέρφια και ὄλη η οικογένεια του πατέρα του βρίσκουν το νεκρό του σώμα και τον θάβουν στον τάφο του πατέρα του, του Μανωάχ. Ιδιαίτερη σημασία ἔχει η μνεία που γίνεται ἀπὸ τον συντάκτη στο τέλος του στίχου, ὅπου δεν ξεχνά να αναφέρει ὅτι ο Σαμψών ηγήθηκε του

¹⁹⁸ Απὸ τους ανωτέρω πρωταγωνιστές απουσιάζουν αναφορές για την στάση της κοινότητας Ισραήλ αναφορικά με τον Πτολεμαῖο τον Μάκρωνα και τον Ραζίς.

Ισραήλ για είκοσι ολόκληρα χρόνια («καὶ αὐτὸς ἔκρινεν [טַפַּשׁ] τὸν Ισραηλ εἴκοσι ἔτη»). Ἐτσι, ὁ συντάκτης ἀποκαθιστᾷ τὸν Κριτὴ Σαμψὼν κοινωνικά καὶ ιστορικά, καθὼς τὸν παρουσιάζει νὰ πεθαίνει ὄχι σαν ἕνας ταπεινωμένος σκλάβος, ἀλλὰ σαν σωτήρας καὶ πραγματικὸς κυβερνήτης τοῦ λαοῦ Ισραήλ.

3.2. Ο Σαούλ και ο σπλοφόρος του

i. *A' Βασ.* 31,8 – 13

M	O'
<p>⁸ וַיְהִי מִמָּחָרָת וַיָּבֹאוּ פְּלִשְׁתִּים וַיִּמְצְאוּ אֶת־לֶפְשֵׁט אֶת־הַחֲלָלִים שָׂאוֹל וְאֶת־שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו נִפְּלִים בְּהַר הַגִּלְבָּעַ:</p>	<p>καὶ ἐγενήθη τῇ ἐπαύριον καὶ ἔρχονται οἱ ἀλλόφυλοι ἐκδιδύσκουν τοὺς νεκροὺς καὶ εὐρίσκουσιν τὸν Σαουλ καὶ τοὺς τρεῖς υἱοὺς αὐτοῦ πεπτωκότας ἐπὶ τὰ ὄρη Γελβουε</p>
<p>⁹ וַיִּכְרְתוּ אֶת־רֵאשֵׁוֹ וַיִּפְּשִׁטוּ אֶת־ כָּלִיו וַיִּשְׁלְחוּ בְּאָרְץ־פְּלִשְׁתִּים סְבִיב לְבִשָׁר בַּיִת עֲצָבִיהֶם וְאֶת־הָעַם:</p>	<p>⁹ καὶ ἀποστρέφουσιν αὐτὸν καὶ ἐξέδυσαν τὰ σκεύη αὐτοῦ καὶ ἀποστέλλουσιν αὐτὰ εἰς γῆν ἀλλοφύλων κύκλῳ εὐαγγελίζοντες τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν καὶ τῷ λαῷ αὐτῶν</p>
<p>¹⁰ וַיִּשְׁמוּ אֶת־כָּלִיו בַּיִת עֲשֵׂתָרוֹת וְאֶת־גֹּיֹתָו תִּקְעוּ בְּחֹמַת בַּיִת שֵׁן:</p>	
<p>¹¹ וַיִּשְׁמְעוּ אֱלִיֹּו יֹשְׁבֵי יְבִישׁ גִּלְעָד אֶת אֲשֶׁר־עָשׂוּ פְּלִשְׁתִּים לְשָׂאוֹל:</p>	
<p>¹² וַיִּקְוּמוּ כָל־אִישׁ חֵיל וַיִּלְכוּ כָל־ הַלֵּילָה וַיִּקְחוּ אֶת־גֹּיֹת שָׂאוֹל וְאֶת</p>	

<p>גַּנְיֹת בְּיָדוֹ מְחִמָּת בַּיִת שֶׁן וַיָּבֵאוּ יְבֵשָׁה וַיִּשְׂרְפוּ אֶת־מֶשֶׁם׃</p> <p>13 וַיִּקְרְבוּ אֶת־עַצְמֹתֵיהֶם וַיִּקְבְּרוּ תַּחַת־הַאֲבָן בַּיְבֵשָׁה וַיֵּצְאוּ שְׁבַע־ מֵימִם׃</p>	<p>¹⁰ καὶ ἀνέθηκαν τὰ σκεύη αὐτοῦ εἰς τὸ Ἄσταρτεῖον καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ κατέπηξαν ἐν τῷ τείχει Βαιθσαν</p> <p>¹¹ καὶ ἀκούουσιν οἱ κατοικοῦντες Ιαβις τῆς Γαλααδίτιδος ἃ ἐποίησαν οἱ ἀλλόφυλοι τῷ Σαουλ</p> <p>¹² καὶ ἀνέστησαν πᾶς ἀνὴρ δυνάμεως καὶ ἐπορεύθησαν ὅλην τὴν νύκτα καὶ ἔλαβον τὸ σῶμα Σαουλ καὶ τὸ σῶμα Ἰωναθαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τείχους Βαιθσαν καὶ φέρουσιν αὐτούς εἰς Ιαβις καὶ κατακαίουσιν αὐτούς ἐκεῖ</p> <p>¹³ καὶ λαμβάνουσιν τὰ ὅστ᾽ αὐτῶν καὶ θάπτουσιν ὑπὸ τὴν ἄρουραν τὴν Ιαβις καὶ νηστεύουσιν ἑπτὰ ἡμέρας</p>
--	--

Σύμφωνα με το *Α΄ Βασ.* 31,8-13 (= *Α΄ Παρ.* 10,8-12) όταν οι Φιλιισταῖοι πηγαίνουν να λεηλατήσουν τους νεκρούς και βρίσκουν το πτώμα του νεκρού Σαούλ, του κόβουν το κεφάλι. Η στρατιωτική αυτή πρακτική λογίζει το συγκεκριμένο μέλος του

σώματος ως τρόπαιο, και απαντάται και σε άλλα βιβλικά κείμενα, όπως για παράδειγμα στα *Α΄ Βασ.* 17,46.51.54.57 και *Β΄ Βασ.* 4,7. Στη συνέχεια, του βγάζουν και την πανοπλία, συνεπώς τον γδύνουν, και στέλνουν σε όλη τους την χώρα αγγελιοφόρους για να διαδώσουν την είδηση. Τοποθετούν, μάλιστα, την πανοπλία του στον ναό της Ασάρτης και κρεμούν το άψυχο σώμα του στα τείχη της Βαιθ-Σεάν, έτσι ώστε να είναι σε κοινή θέα. Είναι με αυτόν τον τρόπο που οι Φιλιισταίοι καταφέρνουν τελικά να εξευτελίσουν τον Σαούλ (πρβλ. *Α΄ Βασ.* 31,4 = *Α΄ Παρ.* 10, 4). Στο αμέσως επόμενο διάστημα, ωστόσο, κάποιοι θαρραλέοι κάτοικοι της Ιαβές στη Γαλαάδ πηγαίνουν νύχτα και κλέβουν το ακέφαλο πτώμα του Σαούλ, αλλά και τα πτώματα των υιών του από το τείχος, και τα θάβουν κάτω από ένα συγκεκριμένο δέντρο, την αρμυρική της Ιαβές, ενώ στη συνέχεια νηστεύουν για επτά ημέρες, εκφράζοντας με αυτόν τον τρόπο το πένθος τους (*Α΄ Βασ.* 31,11-13 = *Α΄ Παρ.* 10,11-12).

Το βιβλίο των *Α΄ Βασιλειών* ολοκληρώνεται σε αυτό το σημείο, με την αυτοκτονία του Σαούλ να μην αξιολογείται με κάποιο αρνητικό πρόσημο, αλλά χωρίς να ηρωοποιείται και ο ίδιος. Η πράξη του μοιάζει να εκλαμβάνεται από τους συντάκτες του κειμένου ως αναγκαία εντός των συνθηκών και του συγκεκριμένου πλαισίου της τραγικής πραγματικότητας στην οποία βρισκόταν ο βασιλιάς την δεδομένη στιγμή, έτσι ώστε να αποφύγει ένα μεγαλύτερο κακό.¹⁹⁹

Εν συνεχεία, σύμφωνα με το βιβλίο των *Β΄ Βασιλειών*, αφού ο Δαβίδ σκοτώσει τον Αμαληκίτη τον οποίο θεωρεί υπεύθυνο για τον θάνατο του Σαούλ, συνθέτει τον ακόλουθο ύμνο για τον βασιλιά και τον υιό του τον Ιωνάθαν, τον οποίο διατάζει να τον διδάξουν σε όλο τον λαό του Ιούδα.

ii. *Β΄ Βασ.* 1,19-27

M	O'
---	----

¹⁹⁹ G. Steiner, "Absolute Tragödie", στο G. Steiner, (επιμ.) *Der Garten des Archimedes – Essays*, München/Wien: Carl Hansen 1997, 97.

<p>¹⁹ הַצְבִּי יִשְׂרָאֵל עַל-בְּמוֹתֶיךָ חֲלַל אֵיךְ נָפְלוּ גְבוּרִים:</p>	<p>¹⁹ στήλωσον Ἰσραηλ ὑπὲρ τῶν τεθνηκότων ἐπὶ τὰ ὕψη σου τραυματιῶν πῶς ἔπεσαν δυνατοί</p>
<p>²⁰ אֶל-תִּגִּידוּ בְּגַת אֶל-תִּבְשְׂרוּ בַּחוּצַת אֲשַׁקְלוֹן פֶּן-תִּשְׁמַחְנָה בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים פֶּן-תַּעֲלֶזְנָה בְּנוֹת הָעַרְלִים:</p>	<p>²⁰ μὴ ἀναγγείλητε ἐν Γεθ καὶ μὴ εὐαγγελίσησθε ἐν ταῖς ἐξόδοις Ἀσκαλῶνος μήποτε εὐφρανθῶσιν θυγατέρες ἀλλοφύλων μήποτε ἀγαλλιάσωνται θυγατέρες τῶν ἀπεριτμήτων</p>
<p>²¹ הָרִי בַגְּלֹבַע אֶל-טַל וְאֶל-מָטָר עֲלֵיכֶם וּשְׂדֵי תְרוּמַת כִּי שָׁם נִגְעַל מִגֶּן גְבוּרִים מִגֶּן שְׂאוּל בְּלִי מְשִׁיחַ בְּשִׁמּוֹן:</p>	<p>²¹ ὄρη τὰ ἐν Γελβουε μὴ καταβῆ δρόσος καὶ μὴ ὑετὸς ἐφ' ὕμᾱς καὶ ἀγροὶ ἀπαρχῶν ὅτι ἐκεῖ προσωχθίσθη θυρεὸς δυνατῶν θυρεὸς Σαουλ οὐκ ἐχρίσθη ἐν ἐλαίῳ</p>
<p>²² מִדָּם חֲלָלִים מִחֶלֶב גְבוּרִים קָשַׁת יְהוֹנָתָן לֹא נִשְׁוֶג אַחֲזֹר וְחָרַב שְׂאוּל לֹא תָשׁוּב רִיקָם:</p>	<p>²² ἀφ' αἵματος τραυματιῶν ἀπὸ στέατος δυνατῶν τόξον Ἰωναθαν οὐκ ἀπεστράφη κενὸν εἰς τὰ ὀπίσω καὶ ῥομφαία Σαουλ οὐκ ἀνέκαμψεν κενή</p>
<p>²³ שְׂאוּל וַיְהוֹנָתָן הִנָּא הֵבִים וְהִנְעִימֵם בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרְדוּ מִנְּשָׁרַיִם קָלוּ מֵאֲרִיּוֹת גְּבוּרָו:</p>	<p>²¹ ὄρη τὰ ἐν Γελβουε μὴ καταβῆ δρόσος καὶ μὴ ὑετὸς ἐφ' ὕμᾱς καὶ ἀγροὶ ἀπαρχῶν ὅτι ἐκεῖ προσωχθίσθη θυρεὸς δυνατῶν θυρεὸς Σαουλ οὐκ ἐχρίσθη ἐν ἐλαίῳ</p>
<p>²⁴ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל אֶל-שְׂאוּל בְּכִינָה הַמִּלְבָּשָׁכֶם שְׁנֵי עַם-עַדְנִים הַמַּעֲלָה עַדִּי זָהַב עַל לְבוּשְׁכֶן:</p>	<p>²² ἀφ' αἵματος τραυματιῶν ἀπὸ στέατος δυνατῶν τόξον Ἰωναθαν οὐκ ἀπεστράφη κενὸν εἰς τὰ ὀπίσω καὶ ῥομφαία Σαουλ οὐκ ἀνέκαμψεν κενή</p>
<p>²⁵ אֵיךְ נָפְלוּ גְבוּרִים בְּתוֹךְ הַמִּלְחָמָה יְהוֹנָתָן עַל-בְּמוֹתֶיךָ חֲלַל:</p>	<p>²² ἀφ' αἵματος τραυματιῶν ἀπὸ στέατος δυνατῶν τόξον Ἰωναθαν οὐκ ἀπεστράφη κενὸν εἰς τὰ ὀπίσω καὶ ῥομφαία Σαουλ οὐκ ἀνέκαμψεν κενή</p>

<p>²⁶ צַר־לִי עָלַי אָחִי יְהוֹנָתָן נִעְמָתָ לִי מֵאֵד נִפְלְאַתָּה אֶהְבֶּתְךָ לִי מֵאֶהְבֶּת נָשִׁים:</p>	<p>²³ Σαουλ καὶ Ιωναθαν οἱ ἠγαπημένοι καὶ ὠραῖοι οὐ διακεχωρισμένοι εὐπρεπεῖς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν καὶ ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν οὐ διεχωρίσθησαν ὑπὲρ ἀετοῦς κοῦφοι καὶ ὑπὲρ λέοντας ἐκραταιώθησαν</p>
<p>²⁷ אֵיךְ נִפְלוּ גִבּוֹרִים וַיֵּאבְדּוּ כָּלִי מִלְחָמָה: פ</p>	<p>²⁴ Θυγατέρες Ισραηλ ἐπὶ Σαουλ κλαύσατε τὸν ἐνδιδύσκοντα ὑμᾶς κόκκινα μετὰ κόσμου ὑμῶν τὸν ἀναφέροντα κόσμον χρυσοῦν ἐπὶ τὰ ἐνδύματα ὑμῶν</p>
	<p>²⁵ πῶς ἔπεσαν δυνατοὶ ἐν μέσῳ τοῦ πολέμου Ιωναθαν ἐπὶ τὰ ὕψη σου τραυματίας</p>
	<p>²⁶ ἀλγῶ ἐπὶ σοί ἄδελφέ μου Ιωναθαν ὠραιώθης μοι σφόδρα</p>

	<p>έθαυμαστώθη ἡ ἀγάπηςίς σου ἐμοὶ ὑπὲρ ἀγάπησιν γυναικῶν</p> <p>²⁷ πῶς ἔπεσαν δυνατοὶ καὶ ἀπώλο- ντο σκεύη πολεμικά</p>
--	---

Ο Σαούλ και ο υιός του προσδιορίζονται από τον συντάκτη του κειμένου ως «δυνατοί» (**גְּבוּרִים**, 1,19.21.25.27), «ἠγαπημένοι καὶ ὠραῖοι» (**מְיֻחָדִים וְיְפָיִימִים**, 1,23α), ὅτι και οι δύο ἦταν «ὑπὲρ ἀετούς κοῦφοι καὶ ὑπὲρ λέοντας ἐκραταιώθησαν» (**קָלוּ מִקֹּיִם וְיָרִיבוּ מִלְּוִיִּם**, 1,23γ), δηλαδή πιο γρήγοροι και ἀπ' αετούς και πιο δυνατοί ἀπό λιοντάρια. Επομένως, σε ἀντίθεση με το *Α' Βασιλειών*, ἐδώ οι πρωταγωνιστές της διήγησης ηρωοποιούνται ξεκάθαρα, και ο θάνατός τους υμνείται.

Για τους συντάκτες του κειμένου των *Α' Παραλειπομένων*., ωστόσο, ὅλα τα ἀνωτέρω δεν ισχύουν. Εκεί, η διήγηση για τον θάνατο του Σαούλ ολοκληρώνεται με μια ἀρνητική ἀξιολογική κρίση, καθώς παρατίθεται:

iii. Α' Παρ. 10,13-14

M	O'
<p>¹³ וַיִּמָּת שָׁאוּל בְּמַעַלֹ אֲשֶׁר מָעַל אֲשֶׁר לֹא-שָׁמַר בְּיְהוָה עַל-דְּבַר יְהוָה :וְגַם-לְשָׂאוֹל בָּאִוִּב לְדַרְשׁוֹ</p>	<p>¹³ καὶ ἀπέθανεν Σαουλ ἐν ταῖς ἀνομίαις αὐτοῦ αἷς ἠνόμησεν τῷ κυρίῳ κατὰ τὸν λόγον κυρίου διότι οὐκ ἐφύλαξεν ὅτι ἐπληρώτησεν Σαουλ ἐν τῷ ἐγγαστριμύθῳ τοῦ</p>

<p>¹⁴ בִּלְאֵל־שָׁרַף בְּיַהוָה וַיְמִיתֵהוּ וַיִּבְרַח פְּתָח־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל</p>	<p>ζητήσαι και ἀπεκρίνατο αὐτῷ Σαμουηλ ὁ προφήτης</p> <p>¹⁴ και οὐκ ἐζήτησεν κύριον και ἀπέκτεινεν αὐτὸν και ἐπέστρεψεν τὴν βασιλείαν τῷ Δαυιδ υἱῷ Ἰεσσαί</p>
---	--

Με τον τρόπο αυτό, οι συντάκτες του κειμένου έρχονται και δίνουν μια θεολογική εξήγηση σε οτιδήποτε συνέβη στον Σαούλ στο τέλος της ζωής του. Υποστηρίζουν ότι ο βασιλιάς πέθανε γιατί απίστησε στον Θεό (Α΄ Παρ. 10,13). Η στάση του αυτή υπογραμμίζεται με την επανάληψη του όρου **לָמָּו** στην ίδια πρόταση, με τους Ο΄ να ακολουθούν («έν ταῖς άνομίαις αὐτοῦ αἷς ήνόμησεν τῷ κυρίῳ»). Ο Σαούλ δεν υπάκουσε στις εντολές του Θεού και δεν τον εμπιστεύτηκε σε όλη την πορεία της ζωής του (βλ. Α΄ Βασ. 13,8-14΄ 15,1-26), με αποκορύφωμα όταν συμβουλευτήκε μια νεκρομάντισσα και ζήτησε τις δικές της οδηγίες αντί να συμβουλευτεί τον Γιαχβέ, όπως περιγράφεται στα Α΄ Βασ. 28,3-25. Καταλήγουν οι συντάκτες δε, να αποτιμήσουν την αυτοκτονία του Σαούλ όχι ως μια πράξη δική του, αλλά του Θεού ο οποίος τον τιμωρεί με αυτόν τον τρόπο για όλες τις αμαρτίες που είχε διαπράξει,²⁰⁰ καθώς παραθέτουν ρητώς ότι ο Κύριος «ἀπέκτεινεν αὐτὸν» (Α΄ Παρ. 10,14). Ο λόγος για τον οποίον συμβαίνει αυτή η αρνητική αποτίμηση του Σαούλ από τους συντάκτες αποκαλύπτεται στο τέλος του στ.14. Οι συντάκτες επιχειρούν να αντιπαραθέσουν τον ασεβή Σαούλ με τον «αγαπημένο» του Θεού Δαυίδ, και να αιτιολογήσουν γιατί ο Κύριος παρέδωσε την βασιλεία τον υιό του Ιεσσαί.

²⁰⁰ S. Zalewski, "The Purpose of the Story of the Death of Saul in 1 Chronicles X", VT 39 (1989), 463.

3.3. Ο Αχιτόφελ

Το Β' Βασ. 17,23β που αναφέρεται στην αυτοκτονία του Αχιτόφελ, ολοκληρώνεται με την ακόλουθη πολύ σύντομη αναφορά:

M	O'
וַיִּקְבֹּר בְּקִבְרֵ אָבִיו:	καὶ ἐτάφη ἐν τῷ τάφῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

Οι συντάκτες του κειμένου αφιερώνουν μόνο αυτές τις λίγες λέξεις για να αποτυπώσουν το τέλος αυτής της προσωπικότητας. Η διατύπωση είναι σύντομη, άχρωμη και εντελώς ουδέτερη, καθώς η αυτοκτονία του Αχιτόφελ ούτε κρίνεται με οποιονδήποτε τρόπο, αλλά ούτε ο ίδιος ηρωοποιείται.²⁰¹ Συνεπώς, δεν γίνεται κάποια συγκεκριμένη αξιολογική αποτίμηση της πράξης του από τους συντάκτες. Αναφέρουν απλώς ότι (οι συγγενείς του;) τον έθαψαν στον τάφο του πατέρα του.

3.4. Ο Ζιμρί

Η διήγηση για τον Ζιμρί ολοκληρώνεται ουσιαστικά στο Γ' Βασ. 16,19, όπου παρατίθεται η αποτίμηση της επιλογής του βασιλιά να βάλει τέλος στη ζωή του με την αυτοπυρπόλησή του.

M	O'
וַיַּעַשׂ הַרְעָ בְּעֵינָי: הוּא לְלַכְתּוֹ בְּדָרְךְ] (וְהוּא לְלַכְתּוֹ] (עַל-)	ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ ὧν ἐποίησεν τοῦ ποιῆσαι τὸ πονηρὸν ἐνώπιον κυρίου πορευθῆναι ἐν

²⁰¹ Dietrich, *Der Tod von eigener Hand*, 151-152.

<p>זִמְרִי הָיָה לְהַשְׁמֵךְ אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל :לְאֶת־יִשְׂרָאֵל</p>	<p>ὁδῶ Ιεροβοαμ υἱοῦ Ναβατ καὶ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ ὡς ἐξήμαρτεν τὸν Ισραηλ</p>
--	--

Στην έρευνα, η παρουσία του εν λόγω χωρίου στην διήγηση για τον Ζιμρί λογίζεται ως μεταγενέστερη προσθήκη, η οποία συμπυκνώνει το δευτερονομιστικό πνεύμα του σχήματος «αμαρτία - τιμωρία», και το οποίο σαν *Leitmotiv* επαναλαμβάνεται για δεύτερη φορά στη ενότητα Γ' Βασ. 16,8-19 (πρβλ. Γ' Βασ. 16,13).²⁰² Στο υπό εξέταση χωρίο αναφέρεται ότι ο Ζιμρί πέθανε εξαιτίας αμαρτιών που έκανε ακολουθώντας το παράδειγμα του Ιεροβοάμ, δηλαδή ότι υιοθέτησε την λατρεία ξένων θεοτήτων, ενέργεια η οποία στην συνέχεια παρέσυρε στην αμαρτία όλον τον Ισραήλ, και δυσσάρεστησε τον Κύριο. Συνεπώς, κατά τον συντάκτη, αυτές οι πράξεις συντελέστηκαν κατά την «επταήμερη» παραμονή του στην εξουσία, και η τιμωρία του Γιαχβέ δεν σχετίζεται ούτε με τη συνομωσία του Ζιμρί κατά του Ηλά, ούτε με την αυτοκτονία του. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή η «τιμωρία» δεν αποτυπώνεται με την αυστηρότητα που το κάνουν οι συντάκτες του Α' Παρ. 10,14 για τον Σαούλ, όπου παραθέτουν ότι ο ίδιος ο Θεός «ἀπέκτεινεν αὐτὸν (יהימיו)». Το Γ' Βασ. 16,19 εστιάζει στο γεγονός του θανάτου του πρωταγωνιστή της διήγησης και όχι στον τρόπο που αυτός συντελέστηκε. Επομένως, ο συντάκτης του κειμένου δεν κρίνει ούτε θετικά ούτε αρνητικά την αυτοκτονία του Ζιμρί· δεν τον ηρωοποιεί, ούτε και τον καταδικάζει - για αυτή την συγκεκριμένη πράξη, αλλά μάλλον αναφέρεται σε αυτήν ουδέτερα, ως μια κοινωνικά αποδεκτή ενέργεια η οποία αποτελεί συνειδητή επιλογή του βασιλιά, ως αποτέλεσμα της στρατιωτικής του αποτυχίας.²⁰³

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο τρόπος με τον οποίο κατοπινοί συγγραφείς των βιβλικών κειμένων ενθυμούνται τον Ζιμρί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα

²⁰² Dietrich, *Der Tod von eigener Hand*, 126.

²⁰³ Dietrich, *Der Tod von eigener Hand*, 126.

αποτελεί το Δ΄ Βασ. 9,31. Το συγκεκριμένο αφορά στα έργα του Ιηού ως βασιλιά του Ισραήλ. Αυτός σε μια μάχη όλου του λαού Ισραήλ εναντίον του βασιλιά των Συρίων Αζαήλ, εκμεταλλεύεται τον τραυματισμό του Ιωράμ, πρώην βασιλιά του Ιούδα, συνωμοτεί εναντίον του και τον σκοτώνει (Δ΄ Βασ. 9,14-26), ενώ το ίδιο κάνει και στον υιό του Ιωράμ, Οχοζία (Δ΄ Βασ. 9,27-29). Η βασίλισσα Ιεζάβελ αποτελεί τον επόμενο στόχο του Ιηού, και έχοντας μάθει όσα έχουν προηγηθεί, όταν τον βλέπει να περνάει από την πύλη της πόλης Ιζρεέλ όπου βρισκόταν, του φωνάζει: «εἰ εἰρήνη Ζαμβρι (יִזְבְּרִי) ὁ φονευτὴς τοῦ κυρίου αὐτοῦ;» (Δ΄ Βασ. 9,31). Εδώ η Ιεζάβελ χρησιμοποιεί το όνομα του Ζιμρί για να απευθυνθεί στον Ιηού και να τον προσδιορίσει. Συγκεκριμένα, φαίνεται να χρησιμοποιεί το όνομά του ως ταυτόσημο της προδοσίας και του φόνου για να τον απαξιώσει, και να εκφράσει, συνάμα, την πεποίθηση ότι όπως ο Ζιμρί, έτσι και ο Ιηού, δεν θα αντέξει στην εξουσία παραπάνω από μια εβδομάδα.²⁰⁴ Φαίνεται, έτσι, ότι στο συλλογικό ασυνείδητο των Ισραηλιτών της εποχής ο Ζιμρί κατείχε μια αρνητική θέση.

4. Σύνοψη και Συμπεράσματα

Ομαδοποιώντας όλα τα δεδομένα που αναλύθηκαν προηγουμένως, παρατηρείται, αρχικά, μια ποικιλία στους τρόπους με τους οποίους οι πρωταγωνιστές των κειμένων έβαλαν τέλος στη ζωή τους. Ο Σαμψών γκρεμίζει με τα ίδια του τα χέρια τους κεντρικούς στύλους του ναού όπου ήταν σιδηροδέσμιος, και καταπλακώνεται (Κρ. 16,28-30)· ο Σαούλ και ο οπλοφόρος του πεθαίνουν πέφτοντας πάνω στο ξίφος τους (Α΄ Βασ. 31,4-5. Α΄ Παρ. 10,4-5) - ή κατά την εκδοχή του Β΄ Βασ. 1,5-10, ο Σαούλ αυτοκτονεί με την βοήθεια ενός Αμαληκίτη· ο Αχιτόφελ απαγχονίζεται (Β΄ Βασ. 17,23)· ο Ζιμρί βάζει φωτιά στα ανάκτορα όπου βρίσκεται και κατακαίεται εντός της (Γ΄ Βασ. 16,18)· ο Πτολεμαίος ο Μάκρων αυτοδηλητηριάζεται (Β΄ Μακ. 10,13), και ο Ραζίς προσπαθεί τρεις φορές να βάλει τέλος στη ζωή του, αρχικά

²⁰⁴ S. M. Olyan, "2 Kings 9:31 – Jehu as Zimri", *HThR* 78 (1985), 204.

πέφτοντας πάνω στο ξίφος του, στην συνέχεια πηδώντας από τον πύργο όπου βρισκόταν, και τέλος τραβώντας τα εντόσθιά του (*Β΄ Μακ. 14,41-46*).

Τα αίτια των αυτοκτονιών αυτών των πρωταγωνιστών, έχουν κοινή βάση, καθώς όλοι επιχειρούν να πεθάνουν ηρωικά αποφεύγοντας την ταπείνωση και σώζοντας την ύστατη ώρα την τιμή και την υπόληψή τους. Ο Σαμψών στοχεύει να εκδικηθεί τους Φιλισταίους, οι οποίοι τον ατίμασαν ξυρίζοντας το κεφάλι του, τον φυλάκισαν, τον τύφλωσαν, τον έβαλαν να κάνει εργασίες που εκείνη την εποχή τις έκαναν μόνο γυναίκες, και στη συνέχεια τον εξευτέλισαν σε κοινή θέα περιγελώντας τον (*Κρ. 16,21.25*)· ο Σαούλ φοβάται μην προλάβουν και τον σκοτώσουν πρώτοι οι Φιλισταίοι και ύστερα τον χλευάσουν - ή κατά την εκδοχή του *Β΄ Βασ. 1,9*, γιατί υπέφερε από τα τραύματα της μάχης, ενώ οι εχθροί πλησίαζαν προς αυτόν. Ο οπλοφόρος του αυτοκτονεί αποδεικνύοντας αφοσίωση προς στον βασιλιά του (*Α΄ Βασ. 31,4. Α΄ Παρ. 10,4*)· ο Αχιτόφελ προσπαθεί να περισώσει την φήμη του ως εμπνευσμένος στρατιωτικός σύμβουλος, ύστερα από την δημόσια απόρριψη των σχεδίων του από τον Αβεσσαλώμ και ολόκληρο τον λαό Ισραήλ (*Β΄ Βασ. 17,16*)· ο Ζιμρί αυτοκτονεί για να υπερασπιστεί την βασιλεία του έναντι του αρχιστράτηγου του Ισραήλ, Αμρί (*Γ΄ Βασ. 16,15-18*)· ο Πτολεμαίος ο Μάκρων επειδή δεν άντεχε την άδικη κατηγορία που του αποδόθηκε περί προδοσίας (*Β΄ Μακ. 10,13*)· στόχος του Ραζίς είναι η προστασία της τιμής του, η εξόντωση των εχθρών του και η σωτηρία του έθνους του, αλλά και η ελπίδα για ανάσταση (*Β΄ Μακ. 14,41-46*).

Ο τρόπος με τον οποίο η κοινότητα Ισραήλ αντιμετωπίζει τα περιστατικά αυτοκτονίας, αποδεικνύει σε γενικές γραμμές μια κοινή στάση στο ζήτημα, καθ' όλη την ιστορική της πορεία. Έτσι, οι συγγενείς του Σαμψών θάβουν τον Κριτή στον τάφο του πατέρα του, και οι συντάκτες τον αποκαθιστούν στην μνήμη του λαού ως έναν λαμπρό ηγεμόνα που κυβέρνησε τον Ισραήλ για είκοσι ολόκληρα χρόνια (*Κρ. 16,31*). Ο Σαούλ, επίσης, θάβεται από τους κατοίκους της Ιαβές (*Α΄ Βασ. 31,13. Α΄ Παρ. 10,11-12*). Μάλιστα, ο Δαβίδ και οι στρατιώτες του παρουσιάζονται να θρηνούν και να νηστεύουν για τον νεκρό βασιλιά, υμνώντας τον ηρωισμό του (*Β΄ Βασ. 1,17-27*). Κατ' εξαίρεση, ωστόσο, οι συντάκτες του *Α΄ Παρ. 10,13* θεωρούν ότι ο θάνατος του Σαούλ ήταν αποτέλεσμα της παρακοής που έδειξε στον Θεό. Η μοίρα του οπλοφόρου του Σαούλ αγνοείται. Για τον Αχιτόφελ παρατίθεται μια λιτή

αναφορά για την ταφή του στον τάφο του πατέρα του (*B' Βασ.* 17,23). Για τον Ζιμρί δεν γίνεται κάποια αναφορά στην ταφή του, γιατί το σώμα του φαίνεται να κατακάηκε ολοσχερώς στις φλόγες της φωτιάς που ο ίδιος άναψε. Ο θάνατός του, όμως, περιγράφεται ως φυσική συνέπεια των πράξεων του κατά την διάρκεια της σύντομης βασιλείας του, οι οποίες παραπέμπουν στην υιοθέτηση της ειδωλολατρίας (*Γ' Βασ.* 16,19). Φαίνεται, μάλιστα, ότι στο συλλογικό ασυνείδητο του λαού Ισραήλ το όνομά του είχε μείνει ταυτόσημο της προδοσίας και του φόνου (*Δ' Βασ.* 9,31). Ο θάνατός του Πτολεμαίου του Μάκρωνα περιγράφεται με ουδέτερο τρόπο, ενώ δεν σώζεται κάποια πληροφορία για την ταφή του (*B' Μακ.* 10,13). Για τον Ραζίς απουσιάζει, επίσης, μια ειδική μνεία για την ταφή του. Ωστόσο, αυτός ηρωοποιείται από την κοινότητα Ισραήλ πριν αλλά και μετά την αυτοκτονία του (*B' Μακ.* 14,41-46).

Από όλα όσα εξετάστηκαν ανωτέρω καθίσταται φανερό ότι στην Παλαιά Διαθήκη η αυτοκτονία δεν καταδικάζεται, δεν υπάρχει ρητή απαγόρευσή της, ούτε λαμβάνονται ειδικά μέτρα κατά των αυτοχειρών. Ακόμη και στα περιστατικά όπου οι συντάκτες σχολιάζουν αρνητικά κάποιους από τους πρωταγωνιστές, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του Σαούλ - μόνο κατά την εκδοχή του *A' Παρ.* 10,13, ή τον Ζιμρί στο *Γ' Βασ.* 16,19, εστιάζουν στο γεγονός του θανάτου τους καθαυτό, και όχι στον τρόπο με τον οποίον αυτός επήλθε, καθώς και για τους δύο υπογραμμίζεται ότι παράκουσαν τις εντολές του Θεού στη ζωή τους. Η πράξη της αυτοκτονίας παρουσιάζεται ως μια παραδεδομένη κοινωνική συνθήκη, και για αυτό, κοινωνικά αποδεκτή, και ως μια συνειδητή επιλογή η οποία στοχεύει στη λύση ενός σημαντικού προβλήματος που αντιμετωπίζει ο εκάστοτε πρωταγωνιστής κάποια στιγμή κατά την διάρκεια της ζωής του. Αυτή η στιγμή, ωστόσο, δεν είναι η οποιαδήποτε, αλλά σε όλες τις ανωτέρω περιπτώσεις εντάσσεται σε ένα απόλυτα συγκεκριμένο πλαίσιο, αυτό του πολέμου, και όχι γενικά. Όλα τα περιστατικά αυτοκτονιών που αναλύθηκαν συντελούνται κατά την διάρκεια των εθνικών αγώνων του λαού Ισραήλ κατά αλλοφύλων. Ακόμη και η περίπτωση του Πτολεμαίου του Μάκρωνα, του μοναδικού αλλόφυλου αυτόχειρα που συγκαταλέγεται στην υπό εξέταση λίστα, δικαιολογείται από την μνεία των συντακτών του *B' Μακ.* 10,12 ότι ο συγκεκριμένος είχε εργαστεί για την αποκατάσταση των αδικιών που είχαν γίνει στους

Ιουδαίους κατά την διάρκεια του πολέμου εναντίον των Σελευκιδών. Έτσι, επειδή οι εθνικοί αγώνες των Ιουδαίων ήταν συνυφασμένοι με την θρησκευτική τους συνείδηση, οι αυτοκτονίες των πρωταγωνιστών των κειμένων που αναλύθηκαν παρουσιάζονται να μην αντιβαίνουν στην αντίληψη περί της κυριότητας της ζωής από τον ίδιο τον Θεό.²⁰⁵

²⁰⁵ Η. Β. Οικονόμου, «Περιστατικά Αυτοκτονιών εν τη Παλαιά Διαθήκη», *Παρνασσός* 6 (1964), 612.

ISSN 2945-0683